

Gegevens betreffende het muziekleven in de voormalige Sint-Donaaskerk te Brugge 1251-1600

De gegevens die hieronder volgen zijn hoofdzakelijk geput uit de Rekeningen van de kerkfabriek van Sint-Donaas (Arch. Bisd. Brugge). De bedoeling is het tot nog toe beperkt beschikbare bronnenmateriaal betreffende organisten, orgelbouwers, muziekschrijvers en componisten uit te breiden. Dat dit voor de kennis van het muziekleven onverwachte perspectieven biedt is een belangrijk resultaat van dit onderzoek, dat duidelijk slechts volledig kan zijn wanneer dit enerzijds kan worden geïncorporeerd in het volledige instituut dat de Donaaskerk tot de Franse Revolutie was, anderzijds nadat een volledig onderzoek van alle testamenten en fundaties zal afgesloten zijn. Eén en ander zijn nog niet direct in zicht, wat de beperking van onze bijdrage in reliëf stelt ¹. Het vergelijkingsmateriaal met de overige Brugse kerken is, vanaf het eind van de 15e eeuw, beschikbaar voor de Sint-Jacob, Sint-Salvator en O.L.Vrouwkerken. Ook voor Sint-Gillis zijn de namen, althans van organisten en leiders van de cantonij, bekend. Afwezig blijft de Sint-Walburgakerk, waarvan het archief, vóór het eind van de 16e eeuw, niet bereikbaar schijnt te zijn ².

---

1. Betreffende problematiek en publicaties, zie: A. Dewitte, *De grafelijke Sint-Donaaskerk te Brugge als middeleeuws cultuurcentrum*, in *Studiën en berichten*, 1971, pag. 3-21; en A. Dewitte, *Zangmeesters organisten en schoolmeesters aan de St.-Jacobparochie te Brugge 1419-1591*, in *Biekorf*, 1971, pag. 332-349.

2. De gegevens betreffende de Brugse orgels worden in Bijlage 2 opgenomen; over de werking van de St.-Gilliscantonij verschijnt een afzonderlijke bijdrage in *Biekorf*.

Wat zijn de (voorlopige) typische kenmerken die voor Sint-Donaas beschikbaar werden, en die hierna chronologisch worden behandeld.

1. Vooreerst de intense schrijf- en compositorische arbeid, meestendeels gebeurende door beneficiarii van de kerk zelf, vanaf de kapelmeester en organist Jacob Couterman, 1427, tot 1560. In de 15e eeuw alleen al levert dit een 100-tal missen en 20 mottetten op, met als componisten J. Ockeghem, R. De Wreede, B. Mijs, Al. de Groote sr. en J. Obrecht. Het opsporen van deze codices moet een ongekende — of verkeerd toegeschrevene — oogst aan composities opleveren. We denken met name aan de 6 codexen, samen 400 mottetten bevattend, die nog in 1559 ten gebroei van de Sint-Donaaskerk werden gebloemleesd³.

Codicologisch evengoed als kunsthistorisch onderzoek moeten in staat zijn de uit Sint-Donaas stammende composities tot een ruime catalogus samen te brengen. We beschikken b.v. over een volledige lijst van alle voor Sint-Donaas werkzame boekbinders; we weten dat minstens vanaf 1476 een traditie de verplichting oplegde bij het jaarlijkse Kreupelenfeest te Aardenburg een nieuwe mis te componeren, zodat het aantal aan de zangmeesters toegeschreven composities verhoogd moet worden met evenveel mismiscomposities als zij jaren diensttijd telden. Occasionele, ev. anonieme, composities, n.a.v. b.v. Onnozele Kinderendag (vanaf 1489); het Beianenfeest (vanaf 1488), het officium van het Ezelsfeest (vanaf 1424), kunnen even zovele criteria zijn om nieuwe toeschrijvingen aan te kunnen⁴.

Het probleem betreffende de bibliotheek van Sint-Donaas is inderdaad in die mate gecompliceerd dat de kanunni-

3. Rek. 1559, fol. 27; Rek. 1560, fol. 26 v. Het schrijfwerk na de geuzentijd, zie noot 7, was uiteraard een tussenoplossing.

4. Uitgebreide referenties betreffende boekbinders, gewone scriptores en verluchters in A. Dewitte, *Boek- en bibliotheekwezen in de Brugse Sint-Donaaskerk 13e-15e eeuw*, te verschijnen.

ken, na b.v. een serie belangrijke kosten in de XVe eeuw om dergelijke bibliotheek te bouwen, vanaf 1521, blijkens commentaar van Erasmus zelf, de volumina totaal verwaarloosden ⁵, terwijl de bibliotheek, vernietigd tussen 1580-84, nauwelijks vermeld wordt in de opgave van vandalisme. Bovendien lieten de kanunniken, na hun terugkeer uit Sint-Omaars, waar zij die vier jaar onderdak kregen, hooguit twee fardelen en vasa boeken terugkeren ⁶. Was de rest van de boekwerken, met ev. inbegrip van de muziek-literatuur, in Brugge achtergelaten en daar weggesloten, dan zou A. Sanderus in zijn bibliotheeksoverzicht minstens iets hebben geciteerd; of lieten de kanunniken hun boeken-schat gewoon achter in Atrecht en Sint-Omaars? Indien dit laatste mogelijk is moet een onderzoek in de Noord-Franse bibliotheken, — waar b.v. ook het hs. van Zegher van Male reeds te voorschijn kwam (Cambrai 145), het hs. 124 te Cambrai, het *Chronicon* van R. de Doppere te Douai (hs. 844) en St. Omer (hs. 730) — eventueel ook meer hss. laten uitkomen.

Vanaf de terugkeer der kanunniken naar Brugge betreffen vermeldingen van de muziekboeken alleen koorboeken: twee libri processionales; antiphonalen; 2 brevieren (1 hs., 1 gedrukt); het missaal van het hoogaltaar; en de cantualen van het koor. Geen enkel bibliotheekwerk wordt vermeld. Wel komen aankopen voor van (koor)boeken: aan de kerk van Dudzele; een bestelling van een gregoriaans missaal aan de scriptor Symon vanden Sport van de St.-Andriesabdij, 1586; de aankoop van een insignis liber missalis a quodam ignoto monacho; van twee gregoriaanse-libri pro-

---

5. A. Dewitte, *Erasmus en Brugge*, in *Handelingen Société d'Emulation Brugge*, 1957, pag. 13. Het kapittel geeft dit overigens zelf toe in 1568, datum waarop men het boekenbezit poogt te revalorizeren (fol. 52).

6. Rek. 1580-85, fol. 70, 71; Rek. 1586, fol. 71 v.; er wordt in 1586 een armarium in de bibliotheek geplaatst en de bibliotheek wordt opgekuist, zonder vermelding van herstellingswerken (fol. 74, 67).

cessionales, in 1587 besteld aan de kapelaan Corn. Croes; en van de aankoop, in 1589, van de *capitula precium horariorum* aan de pastoor van St.-Walburga, J. Maene; ze geven één keer in 1595 een *psalterium davidicum* weg aan de Capucijnen.

Het is ons inziens duidelijk dat de bibliotheek zelf niet meer bestond, en de eerste nieuwe poging de houten structuur op te bouwen in 1587 begon; zij kreeg eventueel haar eerste boeken bij de dood van de bisschop R. Drieux, 1594⁷.

2. Het is opvallend dat het verschijnen van muziekschrijvers, duidelijk samengaand met het opduiken van belangrijke componisten als G. Dufay, G. Binchois, G. Joye, A. de Groote sr., J. Obrecht e.a. XVe-eeuwse namen meer van beneficiarii aan Sint-Donaas, een verschijnsel is dat zich ook in Sint-Jacob, O.-L.-Vrouw en Sint-Salvator voordoet vooreerst, doch dat dit parallel loopt met het verschijnen te Brugge van bekende namen ook in de andere sectoren van het kunstbedrijf. Wij denken aan de boekverluchters uit Utrecht, tegen wier bedrijvigheid vanaf 1426 ambachtelijke beperkingen worden opgelegd⁸. Wij denken aan Jan van Eyck, aan Tideman Maes, aan de plotse opbloei van de kunstproductie van de koperen grafplaten, aan de talloze XVe-eeuwse kerkelijke en burgerlijke bouwwerken, en uiteraard zowel aan de belangstelling van de Bourgondiërs voor Sint-Donaas als aan deze van de Habsburgers zowel voor de O.-L.-Vrouw- als voor de Sint-Salvatorskerk⁹. Is

---

7. Rek. 1580-85, fol. 72 v., 83 v.; het herstel van de uit St.-Omer teruggekeerde boeken gebeurde op 29 nov. 1586 en was zeer gering: Rek. 1586, fol. 71 v.-72 v.; Rek. 1585, fol. 67; Rek. 1587, fol. 71 v.; Rek. 1594, fol. 62 v. Aankopen: Rek. 1585, fol. 68; 1586, fol. 71; 1587, fol. 72; 1589, fol. 83 v. Schenking: Rek. 1595, fol. 61 v. Bouwnota: Rek. 1587, fol. 72.

8. J. Weale, *Documents inédits sur les enlumineurs de Bruges*, in *Le Beffroi*, dl. IV, 1872-73, pag. 238.

9. Hier worden bedoeld zowel het jaargetijde van Maria van Bourgondië en de schenking van de nu nog bewaarde ornamenten aan de

deze ook financiële belangstelling oorzaak van het ontstaan van Brugge als artistiek centrum van West-Europa in de XVe eeuw? Het is evenzeer opvallend, in de sector boekdrukkunst, dat met het weggaan van Lod. van Gruuthuse ook deze veelbelovende start te Brugge gewoon over de kop gaat en slechts éénmaal op internationaal peil herneemt, en dit bij H. Goltz, onder het mecenaat van de Laurini en van de stad Brugge, 1560-80¹⁰.

XIIIe-XIVe eeuw.

We moeten ons natuurlijk hoeden in de historie van de muzikale activiteit, die we laten beginnen vanaf de vroegste rotulus, 1251-52, (tot 1365 beschikken wij slechts over een tiental rotuli) deze te interpreteren in relatie tot de prestaties van de XVe eeuw.

Anderzijds is het zowat onmogelijk een duidelijk inzicht te krijgen in de bredere functie van de te Brugge reeds op het eind van de 13e eeuw bestaande «school voor speellieden»¹¹. Die school voor minstrelen, die bleef bestaan tot

---

O.L.-Vrouwkerk, naast de oprichting in St.-Salvator van de confrerie van O.L.-Vrouw van de Zeven Weeden. Het vroegst optreden der Bourgondiërs in Sint-Donaas: de ontvangst van Filips de Stoute en Margaretha van Male, gebeurt na de dood van Lodewijk van Male, in 1384 (Rek. 1383, fol. 6 v.).

10. Zie hierover A. Dewitte, *Het Humanisme te Brugge*, in *Handelingen Zuidnederlandse Maatschappij*, 1973, passim.

11. L. Gilliodts-van Severen, *Les ménestrels de Bruges*, Brugge 1912-13, pag. 7. Wij moeten in dit verband er wel op wijzen dat in de 16e eeuw de magister cantus van Sint-Jacob, Joh. Apollo, daarna bas-canter, dit ambt opdeelde met dit van stadsspeelman. De vroegste namen van menestrelen, joculatores, hystriones in de Stadsrekeningen zijn: 1294, Pinpernele et alii, terwijl dit jaar vijf menestrelen het poorterschap aanvragen: Nicholaus de Dam, Johannes de Hale, Nicholaus Keiser, Johannes Christelot en Egidius filius Testelet. Pinpernele verschijnt omdat hij met zijn medegenoten *ergens Attrebat ad Candelam* is, een rekeningpost die reeds in 1292 voorkomt. In 1297-98 krijgen de speellieden een toelage op O.L.-Vrouw-Hemelvaart, in 1298-99 omdat zij zijn portantes candelam ad ecclesiam beate Marie; in 1299, 1 januari wordt aan de *ludentibus ad hastiludium* wijn gepresenteerd. Zie: C. Wyffels en J. De Smet, *De rekeningen van de stad Brugge (1280-1319)*, eerste stuk, Brussel 1965 - Kon. Commissie voor Geschiedenis, p. 874, 454, 342, 565, 709. De verge-

1795, en waarnaar in de 14e eeuw tot en met musici-instrumentisten uit Aragon, van de vasten tot augustus, werden uitgestuurd, zou hebben gediend zowel om de instrumentisten te bekwamen in technische vaardigheid, als om hen te initiëren in nieuwe chansons en in de nieuwe muziekrichtingen ¹².

Wat Sint-Donaas betreft is de vroegste naam van een organist, hoogst waarschijnlijk — net als zijn opvolgers — orgeltechnicus, de in 1306 geciteerde Johannes, filius Rogeri, Johannes Rogiers of Roegaert, clericus ¹³. De vroegst bij name geciteerde orgelhersteller is, in 1406, Vincencius ¹⁴ en de eerste organifactor, 1410, opnieuw (?) Roegaert ¹⁵. De eerst genoemde instrumentist is in 1433, Georgius de Piete ¹⁶, hoewel vanaf 1404 jaarlijks uitdrukkelijk

lijkende litteratuur in recente studies is karig en vangt pas aan in de 15e eeuw, voor Antwerpen en Lier: G. Spiessens, *De Antwerpse stadsspeellieden*, in *Noordgouw*, dl. X (1970) afl. 1-2, p. 1-53; en J. Arras, *Muzikanten in de Lierse ommegangen*, in *'t Land van Ryen*, dl. XVII (1958-59); te Antwerpen worden bij Spiessens twee Brugelingen vermeld: A. Barbe, 1553, en Tr. Lommelyn, 1549.

12. H. Angles, *Les musiciens flamands en Espagne et leur influence sur la polyphonie espagnole*, in *Soc. intern. de musicologie, Cinquième Congrès, Utrecht 1952*, Amsterdam 1953, p. 48.

13. Rotulus 1306-1307: Johanni filio Rogeri, clerico organiste, 50 sch.; de lijst van de organisten in Sint-Donaas, zie Bijlage 1.

14. Rek. 1406, fol. 7 v.: ad reparandum businam magni organi per Vincentium, zeer waarschijnlijk tevens organist. Bemerkt dat men hier reeds over twee orgels praat: een tweede dat in 1384 door Pieter van Coolkerke zou zijn geschonken: P. Francois, *Brugse orgelmakers*, in *Biekorf*, 1948, pag. 122. Kon dit reeds in 1434 stuk zijn? (zie pag. 141). Een vroeg bekende orgelmaker te Brugge is Walter, die in 1298-99 6 £ 16 sch. 5 d. krijgt voor het nieuwe orgel in het belfort.

15. Rek. 1410, fol. 9 v.; Rek. 1411, fol. 7 v.: Roegaerd organifactori, de gratia 8 £ par.; op die laatste datum, fol. 8: propter arsenicum et aloes pro rattis in organo. De voor Brugge verder gekende orgelbouwers zijn: in 1287, Jan Viséc en Jan Kyre, eind 14e eeuw. Zij komen in onze bronnen niet voor. De vroegst bekende organist is: in 1300-1301 Pieter de Dam (van Damme), die het orgel in het Belfort bespeelde bij de ontvangst van Philippe le Bel en voor zichzelf en zijn familie (orgelblazers) 5 £ kreeg.

16. Rek. 1439, fol. 3 v.: Georgio de Piete cum sociis tubesonantibus in festo beati Donatiani, 3 £ 12 sch. Een nota uit 1392-93 spreekt van een betaling door de stad aan Pieter van der Piete, Jan Erkemboek en Willem Scromanne «van dat zij trompten ende pepen». L. Gilliodts-van Severen, *op. cit.*, pag. 36-37. Pieter van der Piete is wel-

bazuinblazers — op het feest van Sint-Donaas — worden vermeld, in 1439 nader gepreciseerd als *bucinatoribus seu tubicinibus ante feretrum donatiani*¹⁷. Komt in de 12-eeuwse *Vita Caroli boni* noch bij de verhuisde inboedel van de kerk (hs. 35), noch bij het opnieuw in gebruik nemen van de kerk, 24 april 1127 (hs. 78), noch bij de translatio der relikwiën — *sine consueta veneratione*¹⁸ — een vermelding van instrumenten voor, dan komt daar wel de vroegste vermelding in voor van een (portatief) orgel¹⁹.

licht de vader van Joris de Pietie. In 1492 komen, bij een ontvangst van Karel de Stoute, voor: Janne Mulenysere ende zine medeghesellen toot XVII persooenen, alle trompers (L. Gilliodts-van Severen, *Inventaire*, 1e série, dl. 6, p. 65). In het Brugse *Livre des Mestiers*, uit 1370, worden volgende gangbare muziekinstrumenten vernoemd: ghitteernen, herpen, salterien, orghele, rebeben, trompen, chiphonien, scalemeyden, bombaren, cornemusen, floyten, douchainen ende nacairen (fol. 21, uitg. J. Gessler, Brugge 1931, pag. 44). Pas in de 16e eeuw vinden we, op de Sint-Gillisparochie, Jan Balet, 1530, tamboerijn (*La Flandre*, dl. II, p. 216); in 1549 sackbuse of scuuf-trompette, bespeeld door J. Apollo, zangmeester van St.-Jacob; de diverse verplichtingen der stedespellieden in 1559, zie L. Gilliodts, *Les ménestrels*, p. 111-113.

17. Rek. 1404, fol. 6 v.: tubisonantibus in festo Santi Donatiani. Rek. 1439, fol. 12. In de stadsrekeningen treden «trompers» (niet als stadswachters) voor het eerst op in 1368-69 (fol. 80), bij het bezoek van Filips de Stoute, 2 jaar na hun bezoek aan St.-Donaas. Vergelijk het iconografisch voorbeeld bij de ontvangst van Filips de Goede: mss. du St. Esprit, Dijon, Hôpital. fol. 18, gereproduceerd bij R. Wangermée, *De Vlaamse Muziek*, Arcade 1965, pag. 157. De Brugse iconografische voorbeelden zijn gerin: een fresk met musicerende engelen op de wand van de St.-Victorkapel in St.-Salvators, en de fresk van de Speelliedenkapel. Een door L. Gilliodts-van Severen, *op. cit.*, pag. 38 en 134 gepubliceerde nota van 1495 en 1585 zegt dat op die datum «naer oude costume ... vijf stadss-eel-lieden in de kercke Sinte-Donaes savonds naer het avondghebet» musicerden. In de Resolutieboeken, Stadsarchief, 8 sept. 1583 «dat al ghestichtelick met lydekens van dancksegghynge ende andere goddelicke ende stichtelicke musycke». Gezien deze prestatie in hun stadssalaris was be-repen, komt die uitgavepost niet in Sint-Donaas voor, zodat de aanvang van die gewoonte hier niet achterhaald wordt. Vergelijkingsvoorbeelden: zie K. Polk, *Municipal Wind Music in Flanders in the late Middle Ages*, in *Brass and Woodwind Quarterly*, II, nrs. 162, 1969; en Id., *Wind Bands of Medieval Flemish Cities*, in Id., I, nrs. 3-4, 1968, passim.

18. H. Pirenne, *Histoire du meurtre de Charles le Bon*, Parijs 1891, pag. 58.

19. *Op. cit.*, pag. 29: At idem Walterus quoque prae mortis angustia, se in organistro, scilicet in domicilio quodam organorum ecclesiae in eodem solarario, quous occisus jacebat consul (Karel de Goede) occultaverat ... Het solarium (de gaanderij) en dus het orgel. bevond

In de rotulus 1251-52 komen daarna volgende weddeschalen voor: de cantor, 10 £, de organist, 10 sol., de rector scholarum en de succentor 5 £, alles in £ par. Het begrip cantor duidt hier uiteraard niet op zangmeester, doch op de houder of houders van cantoriën; succentor is de kapelmeester ²⁰.

Als gebruikte koorboeken komen in de bibliotheekslijst van ca. 1274 reeds volgende titels voor: *Duo passionalia*; *Psalterium antiquum*; *Vetus psalterium*; *Antiphonarium vetus*; die eventueel over een notulatuur beschikten ²¹. Het oudste mottettenboek wordt geciteerd in 1377: *pro libro motetorum religando*, wat op een ouder hs. wijst ²². De pueri chorales spelen overigens reeds minstens vanaf 1354 een driekoningenspel, vanaf 1365 (mogelijks vanaf 1306) een paasnachtspel, ev. vanaf 1375 een Kerstspel, dat pas in 1573 expliciet voorkomt, vanaf 1380 het spel van de Gulden Mis, waarvan het draaiboek wordt geciteerd, terwijl het feest van de Kinderbisschop reeds in 1304 voorkomt ²³. Zij beschikken in de XIVe eeuw over een eigen bi-

---

zich boven de nevenbeuken-zuid, die door een brug over de straat heen, met het grafelijk paleis waren verbonden. Met organistrum, orgelhuis (domicilium organorum), wordt de plaats bedoeld waar het (portabele) orgel was opgeborgen.

20. J.F. Foppens publiceerde in zijn *Compendium Chronologicum Episcoporum Brugensium*, Brugge 1731, pag. 97-99, een lijst der groot-canters vanaf 1240. In 1383 (fol. 7 v.) wordt het aantal cantoriën in duplicibus, solutis capellanis, 64 genoemd, à 16 d. stuk, wat een uitgave voor de kerkfabriek betekent van 4 £ 5 sch. 4 d. par. per jaar. De lijst der schoolrectoren en succentores werd gepubliceerd door A.C. De Schrevel, *Histoire du Séminaire de Bruges*, Brugge 1895, p. 149-235; bij de schoolrectoren dient in 1407-08 Jan Cracht uit 1389 opnieuw te worden vermeld (Rek. 1407, fol. 13).

21. Kopiaibuch St.-Donaas, Hamburch, Staats- und Universitätsbibl., Cod. Theol. 1115a, fol. 120-120 v.

22. Rek. 1377, fol. 24 v.

23. Rotulus 1354: Garsionibus ville Brugensis, in epiphania domini, ad portandum scutum; van dezelfde datum dateert de tweede vroegste vermelding van de refectio scholarum (oudste vermelding 1274: ad operandum in scolis, 4 £ 7 sch. 6 d.). Dit is in dit opzicht belangrijk dat in de rekening 1548, fol. 47 v., gedefinieerd wordt «pro parvis reparationibus ...hoc anno in utriusque scholis, litterariis et cantualibus, factis» wat het bestaan van 2 verschillende loka-

bibliotheekrepertorium: *duo antiphonarii puerorum* (1354); *libellum de ludo dominice resurrectionis*, 1365; de *legenda lamentationum jeremie, cum notulis, legenda sanctorum innocentium, ad usum puerorum* (dit laatste waarschijnlijk ook een mysteriespel) en een *graduale*, alles in 1376²⁴; *libri sequentiarum*, 1377; verder een *orologium puerorum*, 1383; een *carthologium*, 1384; naast een *antiphonarium*, 1387²⁵; terwijl de mogelijkheid open blijft dat de *legenda juliane* en *si donatiani*, resp. vermeld in 1376 en opnieuw in 1400 (cantus si. patris donatiani) zowel mysteriespelen als zangen van het kinderrepertoire kunnen zijn geweest²⁶. Tenslotte geeft men de pueri chorales een *breviarium ad usum beati donatiani* om op de kanonieke uren gemakkelijker de diensten te kunnen volgen, 1397²⁷. Deze opsomming van een eigen repertoire of van een reeks verplicht gestelde uitvoeringen geeft meteen een idee van de taak van de succentor. Voor de volwassen cantors staan in de XIVe eeuw ver-

---

len, en meteen het onderscheid tussen rector scholarum en succentor zou verklaren; Rot. 1365, *libellum de ludo dominice resurrectionis*; een tekst uit de Rotulus 1306: pro vexillis portandis in ascentione domini; en het kerstspel 1375: Rek. fol. 5 v. (?); spel van de gulden mis, 1380: M. van Dromme, *Gulden-mis of Missus-mis*, in *Handel. Société d'Emulation Brugge*, 1908, pag. 388-396; Kinderbisschop: L. Gilliodts, *Inventaire des Chartes, Introduction*, 1878, pag. 124. Zie ook noot 62.

24. Rek. 1376 fol. 15; over de muziek bij de geciteerde mysteriespelen, zie een XVIe-eeuws voorbeeld bij G. Cohen, *Le livre de conduite du régisseur, et le compte des dépenses pour le Mystère de la Passion, joué à Mons en 1501*, Straatsburg, 1925. De te Brugge hier, en hierna, geciteerde mysteriespelen liepen door tot in de 16e eeuw. Willekeurige voorbeelden: een uitvoerige behandeling van het Paasspel, in Rek. 1484, fol. 18; 1506: pro reformatione instrumentorum et vestimentorum usitatorum in ludo resurrectionis (fol. 31); 1514: succentori... pro expensis in die innocentium (fol. 23); 1515: pro uno repagulo quo utitur in profesto si nicholai, pro angelo (fol. 20 v.). 1517: pro duobus novis diadematibus, ac aliis, in ludo paschali (fol. 18); 1518: pro duabus novis barbibus in die regum utendis (fol. 18 v.). e.a.m.

25. Resp. Rek. 1377, fol. 24 v.; 1383, fol. 7 v.; 1384, fol. 8 v.; 1387, fol. 10 v.

26. Rek. 1376, fol. 15; Rek. 1400, fol. 10 v.

27. A. Derolez, *Corpus Catalogorum Belgii*, dl. I, Brussel, K. Vl. Acad., Lett. & Sch. Kunsten, 1966, pag. 64-65.

meld, naast het hoger geciteerd mottettenboek, twee gradualen, een liber processionalis, psalteria en 4 grote antiphonaria ²⁸.

Wat de liturgische feesten betreft, die de cantors mededienden te verzorgen; reeds bij Galbert, 1127, is er sprake van de palmenprocessie, in de Rotulus 1306 van het klokluiden tijdens de H. Bloedprocessie en het feest voor St.-Basilius ²⁹. In 1375 wordt een sacramentsprocessie vermeld, waar 8 kinderen met toortsen in de processie mee opstapten ³⁰; in 1376 wordt de *missa si. donatiani* door de bisschop Philips d'Arbois (1351-1378), een belangrijk begunstiger van de Donaaskerk, tot een belangrijk feest gepromoveerd ³¹, terwijl in 1378 de *assumptio* en *conceptio beate virginis*, naast het feest van St.-Machuut, feestdagen zijn waarop de organist verplicht is het Te Deum te spelen ³².

Wat tenslotte de organisten en orgelbouwers betreft: komt de laatste functie niet expliciet voor, dan komen wel, vanaf 1251, herstellingen aan het orgel voor: ad forellas organorum, 20 sch.; 1271: ad organa reficienda, 20 sch.; terwijl vanaf 1367 het herstel van het orgel gekoppeld wordt aan de naam van de organist: ex speciali gratia Alexio Zellandre, attento labore suo circa organa ³³. De eerste vermelding van sufflator is 1375 ³⁴. De wedde van de organist,

28. Rot. 1354; Rek. 1377, fol. 55 v.; 1380, fol. 5v.; 1383, fol. 6 v., 7 v.; 1385, fol. 4 v.; A. Derolez, *op. cit.*, pag. 63 (1393); pag. 65 (1397).

29. H. Pirenne, *op. cit.*, pag. 31; iconografische voorbeelden van processie met muzikale begeleiding: M. Vloberg, *L'Eucharistie dans l'art*, Grenoble-Parijs, 1946, pag. 246; en de miniatuur uit het Isabellabook, Brit. Mus., Mss. Add. 18851, fol. 184 v., gereproduceerd in R. Wangermée, *op. cit.*, pag. 83. In de nota betreffende het klokluiden op H. Bloeddag wordt in 1306 gestipuleerd: pulsatoribus campanorum in processione sanguinis domini 5 sol.; hec est mala consuedo.

30. Rek. 1375, fol. 6.

31. Rek. 1376, fol. 14.

32. Rek. 1378, fol. 34 v.

33. Rot. 1367; zie opnieuw Rek. 1379, fol. 45v.

34. Rek. 1375, fol. 4 v.; de hierbij vernoemde pulsator is de

in 1251 10 sch., evolueert in 1376 naar 12 £ voor twee jaar, met daarnaast nog een toelage vooreerst van 3 £ 6 d., en een speciale betaling voor het spelen van het Te Deum, *in assumptione* ³⁵. Dit zal evolueren naar jaarlijks 12 £ en de sufflator 6 £, in 1423 ³⁶, om vanaf Jacob Couterman op te lopen tot 24 £ ³⁷. Dit bedrag vermindert dan opnieuw naar 18 £ vanaf P. Bloume 1439 ³⁸, om na de geuzentijd, gezien de muntontwaarding, bij N. Elewout 60 £ par. te worden ³⁹. Op dit ogenblik krijgt de sufflator dan 30 £ par., dus blijkbaar telkens de helft.

XVe eeuw.

Waren, tot 1400, de gegevens beperkt tot de namen van 5 organisten en 4 zangmeesters ⁴⁰, dan brengt de 15e eeuw een enorme variatie aan belangwekkende gegevens. Reeds in 1412, tot 1415, komt de naam van de succentor, Thomas Fabri, een befaamd voorloper van G. Dufay ⁴¹. Deze laatste wordt overigens vanaf 1431 cantor in de Donaaskerk ⁴², waar ondertussen de organist-componist, voorheen kapelmeester (1419-21; 28-29) Jacob Couterman (1427-1432) een belangrijke (ook voor de overige Brugse kerken) schrijfactiviteit op gebied van muziekpartities inzette, die zou voortduren tot 1560. De belangrijkste schrijvers na hem werden Joh. Smout (1467-1470), Maertin Colins (1468-1489), Xrist. Baelde (1470-1503), en in de 16e

---

klokkenluider, een ambt in de XVIe eeuw b.v. door de organist overgenomen, en dat b.v. in 1571: 36 £ par. per jaar opbrengt (fol. 15 v.).

35. Rek. 1376, fol. 14 v., 16 v.

36. Rek. 1423, fol. 6 v.

37. Rek. 1428, fol. 9.

38. Rek. 1439, fol. 11.

39. Rek. 1598, fol. 58.

40. A.C. De Schrevel, *op. cit.*, pag. 149-150; G. Barbier, J. Ecghaert, V. Deisen en P. Coots, succentors 1365-1399. De kanunnik 1386-1396†, Eug. de Bray, was voorheen cantor cabellae pontificae, net als J. Cordier, 1482-1517.

41. *Ibid.*, pag. 15.

42. K.A. Sint-Donaas, 1414-1437, fol. 201, 253. Andere vroege

eeuw Petrus Wildeman ⁴³. Egidius Binchois wordt kanunnik in Sint-Donaas, 1430, G. Dufay in 1438, A. Joye in 1448 kapelaan, in 1458 kanunnik ⁴⁴. Bepaalde opvolgers van Th. Fabri worden C. Heyns (1452-53, 1462-65); voornamelijk de uit Cambrai weggehaalde J. Obrecht (1485-87, 1488-91, 1498-1500); verder Jer. de Clibano (1491-97), J. Cordier (1497), Al. de Groote sr. (1498-1500) ⁴⁵. De nu met name voorkomende orgelbouwers zijn, naast de reeds hoger vermelde Vincentius (1406) en Roegaerd (1410): magister Albertus (1431); Conrad (1433); magister Johannes, die voor het project van een nieuw orgel in 1434 4 £ 16 sch. par. krijgt, en als Joannes (de) Crane dit project ook uitvoert in 1443; Hugo, religiosus Jacobitarum, die het groot orgel herstelt in 1454, met medewerking o.m. van de pictor C. Muul; magister Marcus 1471; magister Guillelmus in 1479 en vanaf 1482 Judocus Bus ⁴⁶. Er bleef bovendien een geschilderd paneel bewaard, nu in het Prado te Madrid, met een reproductie van een Brugs orgel ca. 1400 ⁴⁷.

---

voorbeelden van Bourgondische benoemingspolitiek: de proosten Jan en David van Bourgondië (1438-1439): de dekens J. Gerson (1394) en Rol. Scriptoris (1439); deze laatste was lijfarts van de Bourgondiërs, net als de kanunniken Guill. Bourgeois (1398), Henr. Carpentini (1401), en J. de Chalons (1409); verder de hertogelijke kapelannen J. Rogerii (1394), Nic. Fesaerd (1396), J. Caritatis (1406), en G. Perelli (1402); de raadsheren G. de Gerssen (1394) en J. de Polliaco (1365), en de secretarissen J. Ferrax (1402), J. Vyde (1410) en Q. Menaert (1425).

43. Zie vanaf noten 74.

44. K.A. Sint-Donaas, 1414-1437, fol. 190; 1438-1454, fol. 182; Rek. Equaliteit 1430-1473; Rek. 1448, fol. 5 v.; K.A. 1454-1463, fol. 85, 243. Betreffende Aeg. Joye zie: F. van Molle, *Identification d'un portrait de Gilles Joye*, in *Les Primitifs Flamands*, dl. III, Brussel 1960, pag. 7-22. Een bijzonder fraai iconografisch voorbeeld waar «Maistre Guillaume Dufay» en Binchois samen op voorkomen is de miniatuur, fol. 98 van Bibl. Nat. Paris, ms. fr. 12.476, een illustratie bij M. Le Franc, *Le Champion des dames*.

45. A.C. De Schrevel, *op. cit.*, pag. 155-181.

46. Rek. 1431, fol. 12; Rek. 1433, fol. 16; Rek. 1434, fol. 11 v.; Rek. 1443, fol. 16, 20 v.; Rek. 1454, fol. 22 v.-23; Rek. 1471, fol. 11; Rek. 1479, fol. 17 v.; Rek. 1482, fol. 16. Zie reeds gedeeltelijk bij P. François, *Brugse orgelmakers*, in Bieckorf 1948, pag. 121-123.

47. Triptiek Maestro del Convento de la Encarnacion, Valencia,

Het orgel uit 1443, van Joannes de Crane, wordt min of meer beschreven in de samenhang met de overige ambachten, hoewel de *conventio* zelf ontbreekt ⁴⁸. Joannes de Crane ontvangt 384 £ par. *pro novo organo facto et completo secundum formam et tenorem conventionis secum factum, sicut patet per literas obligationis, solutum in presentia dominorum de Niepa et Gheerbode*. De *scrinifactor* Thomas de Jaghere ontvangt 34 £ 12 sch. par. voor zijn werk *circa partes organorum: in zavelborden, laden, blasebalgen, condulen, 111 ghelymde panneelen ende de panneelen vanden dueren*. Hij had er 58 dagen werk aan. Ook de *serifices* Adriaen Maes en Petrus Alaerds komen tussen «*in seris, clavibus, bouten, pinnen, ghebanghe, assen, voorcken, cricken, glasroeden, haken, gordaels, spanghen en platen*», net als de gebroeders Petrus en Johannes Clerc, *serratores*. De steenhouwer Tideman Maes komt tussen *pro sex foraminibus fiendis in pilaribus pro trabibus imponendis sub novis organis*; hij krijgt hiervoor 11 £ 18 sch. + 14 £ 8 sch. par. voor nog 4 *lapidibus de scherchinis quadratis, operatis ac impositis in dictis pilaribus sub trabibus* ⁴⁹. De beildesnidere Jacob van Belle tenslotte krijgt 85 £ 4 sch. par. voor volgend werk:

Extradatum Jacob van Belle, beildesnidere.

— *Primo pro scissura II^oLXXII pedum rosarum et ogieven circa opus organorum, pro quolibet pede XVIII d., valet: 20 £ 8 sch.*

— *Item dicto Jacobo pro scissura IIII^{xx}VIII pedum ramo-*

Los cinco dolores de la Virgen. Wij danken prof. J.K. Steppe die zo vriendelijk was ons hierop te wijzen.

48. Zonderling genoeg kon M.A. Vente, *Proeve van een repertoire van de archivalia, betrekking hebbend op het Nederlands orgel en zijn makers tot omstreeks 1630*, Verh. K. Vl. Acad., Brussel 1956, pag. 27-28, hierover bij J. Weale geen overzicht vinden. De teksten die hij van Weale overneemt dragen talrijke fouten in de betalingcijfers, terwijl veel nota's van Weale geen tekstoverschrijving maar tekstsamenvattingen zijn.

49. Rek. 1443, fol. 16, 17, 18 v., 19, 19 v.

- rum (quorundem) magnorum, pro pede V sch. V d., valet: 24 £ 4 sch.*
- *Item eidem pro tribus ymaginibus videlicet beate marie, donatiani et basilii, pro qualibet XXIII sch., valet: 3 £ 12 sch.*
- *Item eidem pro scissura annuntiationis sub magnis corbellis, cum duobus reprizen, 3 £.*
- *Item eidem pro scissura IIII or panneelen circa cathedram, pro quolibet 24 sch., valet 4 £ 16 sch.*
- *Item eidem pro scissura IIII or corbellorum superius, petia 46 sch., valet 9 £ 12 sch.*
- *Item eidem pro scissura IIII or corbellorum superiorum, petia 8 sch., valet 32 sch.*
- *Item eidem pro scissura II copul(orum) loveren in principali trabe sciss(orum) 24 sch.*
- *Item pro scissura omnium voyarum superiorum et inferiorum, cum VI pilaribus et pertinentiis, 16 £ 16 sch.*
- Summa 85 £ 4 sch.*⁵⁰

Deze uitgebreide zorg voor dit nieuw-opgehangen orgel in de kanselarij, is wellicht de eerste adaptatie aan de muzikale bedrijvigheid, die begin XVe eeuw was ingezet. Bovendien passen deze vernieuwingen in een bredere reeks werkzaamheden waarbij de toren, het koor, de kooromgang, de sacristie, de voutes, het dormitorium, de school, de vloeren, de bedaking en het kerkhof, waar de sarcophagen worden teruggeplaatst, o.l.v. Tideman Maes worden vernieuwd tussen 1441 en 1447⁵¹. Er worden speciale dotatielijsten voor het nieuwe orgel gedeponeed vanaf 1443⁵². Er komt geen nota voor over de opschildering ervan, wel wordt het o.m. nog op 12 mei 1449 uitgetest, *in*

50. Rek. 1443, fol. 20 v.; overige prestaties van J. Van Belle o.m. Rek. 1447, fol. 12 v.

51. Rek. 1441, fol. 12 v. e.v.; 1442, fol. 14 v.-15; Rek. 1443, fol. 19; Rek. 1446, fol. 14-17; Rek. 1447, fol. 13 v.

52. Met schenkingen o.m. van 12 £ par., door de hertogelijke secretaris Antonius Michaelis (Rek. 1443, fol. 6 v.).

curialitate, in de kanselarij, door de organist Theodoricus Spierinc, terwijl Joh. Crane, ad bonum computum, op 12 april 1449 24 £ par. krijgt, zijn weduwe Margareta de Beselaere het jaar erop de eindrekening: 72 £. Deze Th. Spierinc, waarvan de titelkerk niet wordt vermeld, zal wellicht uit een andere Brugse kerk afkomstig zijn; in geen geval uit Sint-Donaas waar de titularis, Paulus Bloume (1439-1447; † 1479/80) in 1448 priester wordt gewijd en als opvolger Rolandus de Wreede krijgt, titularis 1447-† 1484, die sinds 1440 beneficiarius aan de Donaaskerk was⁵³.

Hierna begint de zorg voor de orgels in de kerk zelf. Dat er twee waren blijkt uit de hoger geciteerde herstelnota uit 1406⁵⁴; het blijft natuurlijk wel mogelijk dat het ene in de kerk — op het doxaal was opgehangen — het tweede in een dienstgebouw der kanselarij⁵⁵. In 1454 — dit sluit overigens aan bij de volgende fase van herbouw van de kerk die nu het middenschip, vanaf het doxaal, betreft — belooft de jacobijnenbroeder Hugo, à 6 £ gr. het grote orgel te herstellen vnlk. om de dissonanten weg te nemen; Olivier Boudinsoens zal instaan voor het vernieuwen van *tsangbebert, de lade daer de wint duer gaen sal, baculos quibus sufflari possent dicti folles, et omnia lignea...* à 33 £ 12 sch.

---

53. De tekstuitgave bij Vente is vrij corrupt (*op. cit.*, pag. 27-28); de nota 1448/9 dient als volgt hersteld: Rek. 1448, fol. 15; organiste furnensi, pro probatione organorum in curialitate, 24 sch.; XII maji solutum de mandato dominorum Theodorico Spierinc, organiste, pro probatione organorum, 48 sch.; fol. 15 v.: solutum in profesto pasche XII aprilis, Johanni Crane, magistro organorum, ad bonum computum, 24 £; fol. 15 v.: in vino presentato organiste Antverpiensi... ratione probationis et temptationis organorum, 12 sch. De nota's betreffende Rol. de Wreede, capellanus capellanie se crucis...; Rek. 1440, fol. 6; Rek. 1448, fol. 6 v., fol. 12; de lijst der organisten in Sint-Gillis en O.-L.-Vrouw begint resp. 1488 en 1499; deze van Sint-Salvator 1492, zodat wij Spierinc geen titelkerk kunnen geven. De eindrekening aan de weduwe De Crane: Rek. 1449, fol. 15 v.

54. Zie noot 14.

55. In 1453 (Rek. 1453, fol. 7) komt volgende verkoop voor: A. magistro Donaciano le Beer, pro quadam domuncula, in qua esse solebant organa antiqua, sibi per dominos meos vendita, 12 £ par.

VI. ⁵⁶. Deze herstelwerkzaamheden duren tot 1465; de *ostia organorum* werden beschilderd voor 26 £ 8 sch. par. ⁵⁷. De aankoop van een nieuw klein orgel binnen dezelfde kerk zal in 1520 doorgaan, terwijl het hier, en later meermaals, herstellde orgel pas in 1557 door een groot nieuw zou worden vervangen; de resp. leveranciers zullen K. Waghe en Clays de Smet zijn ⁵⁸.

Tot daar het orgelbeleid. Wat nu de instrumentisten betreft — Brugge wordt overigens in de XVe eeuw een tot in Spanje en Italië bekende productieplaats voor muziekinstrumenten ⁵⁹ — naast het unieke voorbeeld waarin de naam van één der stadsspeellieden voorkwam, de hoger vernoemde Joris de Pieté ⁶⁰, krijgen wij in de Rekeningen 1479-1488 de naam van *Victor de trompetmakere*. Hij treedt echter op als hersteller van *lucerna cuprea, ad usum visita-*

56. Rek. 1454, fol. 23; in de nota met Hugo, religiosus Jacobitarum, fol. 22 v., was gepreciseerd quod domini habebunt solvere illam summam (6 £ gr.) ultra plumbum, tsanghebert, blaesbalghe, solduram, carbones et alia ad opus necessarie.

57. Rekeningposten van Hugo: Rek. 1455, fol. 13 v.: pro certis emendendis et necessariis circa organa...pro artis petiis cornu ponendis supra claves, et certa alia instrumenta organorum, appellata in vulgari: fenten: 24 sch. par.; fol. 13 v.: pro quibusdam baculis pro organo... pro groot bordoennen.

58. De beschildering gebeurde mogelijk door de in Sint-Donaas op dit ogenblik werkzame schilders C. Muul of P. de Visch. Rek. 1455, fol. 13 v.; Rek. 1463, fol. 13 v. Gezien de Rekeningen 1456-1462 ontbreken is hier een hiaat in onze bronnen; rekeningen aan de timmerman Henr. van Slaken voldaan in 1464: pro 7 bracoenen ad organum (fol. 15). In 1465 kwam de normale inspectie van het werk: pro expensis factis dum organiste huius ville visitarent dicta organa reparata; 3 £ 6 sch. par.; solum certis organistis et artificibus organorum, 24 sch. (fol. 13).

59. Zie o.m. de levering, over Valencia, in 1444, naast een schilderij van J. Van Eyck, Sint-Joris met de draak voorstellend, van 4 charamites (schalmeien) aan Alfons V, Koning van Napels: J. Sanchis Sivera, *Pintores medievales a Valencia*, in *Archivo de Arte Valenciano*, XV, 1922, pag. 52-53. Over de bestelling te Brugge, door de hertog van Bourgondië, in 1426, van 4 bombarden, 4 douchaines en 4 fluiten: E. Vander Straeten, *La Musique aux Pays-Bas*, Brussel 1867-1888, dl. VI, pag. 553; en hetzelfde jaar voor de markies van Ferrara 4 douchaines opnieuw. Nota's i.v.m. muziekinstrumenten te Brugge en in Brugse teksten, zie A. Duclos, *Bruges. Histoire et Souvenirs*, pag. 409 e.v.

60. Zie noot 16.

tionis egrotantium, van wierookvaten, van een kruis e.a.m., dus als koperslager ⁶¹. Veel merkwaardiger informatie echter krijgen we over een reeks nieuwe feesten, waaraan bovendien muziekcomposities worden verbonden.

Liepen de hoger geciteerde mysteriespelen als het Driekoningenspel, het Paasspel, het spel van de Ezelspaus, naast het spel van de Guldenmis, door in de XVe eeuw ⁶², dan wordt de reeks in 1417 aangevuld door het Sint-Nikolaasfeest ⁶³; terwijl resp. in 1476, 1488 en 1489 gepraat wordt van speciale composities naar aanleiding van het Kreupelenfeest te Aardenburg, het feest der Beianen, (de wetsvernieuwing te Brugge), en het Onnozele Kinderenfeest; bovendien in 1480 van een speciale viering op Passiezondag ⁶⁴. Het feest te Aardenburg krijgt overigens jaarlijks, en dit tot 1579 een eigen miscompositie ⁶⁵. Ook op liturgisch gebied verschijnen nieuwe feesten, zo o.m. de fundatie met 300 £ par. in 1434, door Jacob Scateraers, *ad solvendum succentori et pueris cantantibus Salve Regina ante imaginem beate virginis in navi ecclesie, videlicet diebus sabbatis*, en (zijn ?) fundatie van het feest van Maria Visitatie, begunstigd met een jaarlijks inkomen van 4 £ par. ⁶⁶.

61. Rek. 1479, fol. 15; Rek. 1484, fol. 16 v.; Rek. 1485, fol. 18; Rek. 1488, fol. 19.

62. Zie o.m. noot 23; de *episcopus puerorum* et de *episcopus innocentium*: Rek. 1424, fol. 8 v.

63. Rek. 1417, fol. 7 v.

64. Rek. 1475, fol. 15 v.; Rek. 1488, fol. 18; Rek. 1489, fol. 18 v. Passiezondag, zie noot 86. Het officium *episcopi Innocentium* bestaat sinds 1424 in vaste tekst: Rek. 1424, fol. 8 v. Over het uit de XIIIe eeuw stammend Kreupelenfeest, zie o.m. M. English, *Het O.-L.-Vrouwbeeld aan het stadhuis te Brugge*, in *Hand. Société d'Emulation*, Brugge 1926, pag. 164-202.

65. Rek. 1434, fol. 6.

66. Rek. 1435, fol. 2. Er bestond in Sint-Donaas sinds 1190 reeds een missa de Beata, gesticht door Margaretha van Vlaanderen. In de hieronder besproken fundatie vander Coutere zit bovendien een speciale indicatie voor het feest van Maria Purificatio. Er bestond daarnaast b.v. in de Brugse Lieve-Vrouwkerk een *Confraternitas Beate Mariae* minstens vanaf 1429 waar ook beneficiarii van Sint-Donaas lid van waren; terwijl V. Robijns een bijdrage wijdde aan

Beide fundaties betekenen een voorlopige (financiële) aanvulling van een nog jonge traditie, waarbij in 1421 de (13) *pueri frequentantes chorum* werden ingedeeld in 4 chorales *in contrapuncto et discantu competenter imbuti... habentes voces claras, nondum mutatas...*, die dagelijks de Salve-mis en de vespers moeten zingen — de Donaaskerk was oorspronkelijk toegewijd aan O.L.Vrouw — terwijl de overige *refectionales, quos aptiores invenerit succentor, in discantu et contrapuncto diligenter informari... volumus (decanus et capitulum)*. Deze laatste zullen tijdens de Salve-mis niet meer optreden *quia (missa) inepto et sincopato cantu hactenus velocius agitata est* ⁶⁷.

Opnieuw een duidelijke indicatie van de bijzondere zorg die aan het muziekleven wordt gegeven vanaf de XVe eeuw. De armenkinderen zullen overigens pas over een stevige fundatie beschikken na de dood van de kapelaan Jan vander Coutere, waarbij het getal choralen in 1484 van 4 op 6 wordt gebracht, zij bij de zangmeester gaan inwonen, en over een aparte boekhouding gaan beschikken ⁶⁸. Er wordt gestipuleerd dat de choralen, afkomstig wel of niet uit Brugge, *voces altiores magisque sonores habentes*, na de Salve-mis de psalmen *Miserere mei Deus* en *De Profundis, Pater Noster* over zijn graf moeten bidden. Het sa-

---

de cultus van O.L.-Vrouw van de 7 Weden (1491-92) en de Brugse St.-Salvatorkerk: *Eine Musikhandschrift des frühen 16. Jahrhunderts im Zeichen der Verehrung Unserer Lieben Frau der Sieben Schmerzen*, in *Kirchen musikalisches Jahrbuch*, 1960, pag. 28 e.v. Belangrijk zijn ook de in 1491 in de beuk van Sint-Donaas opgehangen schrifttafels, in quibus notata est *Salve Regina* (Rek. 1491, fol. 17 v.; Rek. 1540, fol. 23); de *Lof van den heylighe Drievuldichede* (tekst Jan Moenaert): J.M. Müller en L. Scharpe, *Spelen van C. Everaert*, Leiden 1920, pag. XXI e.v.

67. K.A. 1414-1438, 7 mei 1421, geciteerd bij A.C. De Schrevel, *op. cit.*, pag. 32-33. In 1238 werd een voorstel gedaan 30 armenkinderen op te nemen, wat in 1312 werd teruggebracht op 8 kinderen met een goede stem, die zonder salaris in het koor dienden te zingen. Vóór 1403 kwam men tot een vast getal van *tredecim pauperes refectionales* (Id., pag. 30-31).

68. A.C. De Schrevel, *op. cit.*, dl. II, pag. 1-20: pas in 1532 krijgen de 13 *refectionales* een eisen statuut.

laris aan de zangmeester, voor de kinderen gegeven, wordt 2 £ 10 sch. gr. per hoofd; hij zelf krijgt 3 £ gr. ⁶⁹.

Is dit de reden waarom men vanaf 1485 (en dit tot een goed stuk in de XVIe eeuw), J. Obrecht e.a. belangrijke musici doorlopend kan aantrekken ?

Tot zover de meest opvallende nieuwe feestelijkheden. Wat nu de muziekbibliotheek betreft, opvallend is vooreerst het verschijnen, in de Rekeningen, van twee muziektheoretische werken: in 1442 de schenking voor de ketsingbibliotheek door de kanunnik Georgius Martini (1431-1438 † ?) van een *Liber Scientie Musicarum* ⁷⁰; en in 1472 het *Liber de Arte Speculativa Musicali*, eveneens uit de ketsingbibliotheek ⁷¹.

Wat nu de bestelde muziekliteratuur betreft — zij beslaat voor de XVe eeuw 107 nrs. — valt daarin op: het door M. Colins in 1479 geschreven *Liber missarum et motetarum*, à 42 £ par. ⁷²; het door Joh. de Vico, *illuminator librorum*, historiciëren en floreren van het *Liber magnus discantus*, in 1481 ⁷³; het schrijven, door Xrist. Baelde in 1498, van de *Duo libri de Magnificat* ⁷⁴, naast het schrijven en ver-

69. Een normaal voorkomende combinatie bij een kapelaniestichting, zie b.v. de stipulaties bij Kan. Van der Paele in A. Dewitte, *De kapelaniestichtingen van Kan. Vander Paele*, in *Biekorf* 1971, pag. 15-20; en de fundatie van W. Humbloot voor de choralen in de Sint-Jacobkerk, A. Dewitte, in *Biekorf* 1971, pag. 337-338; bovendien wenst J. Vander Coutre met nadruk dat in de guldenmaend de choristen met meer zorg dan in het gewone jaar de diensten zouden verzorgen, en stelt hiervoor ook speciale gelden ter beschikking.

70. Rek. 1442, fol. 11 v.

71. Rek. 1472, fol. 12. Is er relatie met het *Liber de natura et proprietate tonorum* van J. Tinctoris, opgedragen aan J. Ockeghem en A. Busnois, van de Salvatorkerk ? Er moet wel worden opgemerkt dat Ludovicus Sanctus, auteur van muziektheoretische werken, in 1304-1361 tevens kanunnik was aan de Donaaskerk, en dat het Gentse hs. *Flores Musicae Artes* uit 1503-1504, Univ. Bibl. hs. 70, met tractaten van Hugo van Reutlingen en werk van o.m. J. Tinctoris, een bestelling was van de Gentse abt R. de Mercatel die o.m. als kanunnik van de Brugse Lieve-Vrouwkerk, 1500, te Brugge woonde.

72. Rek. 1479, fol. 17.

73. Rek. 1481, fol. 16 v.

74. Rek. 1498, fol. 37 v.

luchten, door Anth. vander Gavere, van het *Psalterium puerorum*, 1482 ⁷⁵, en van een tweede psalterium, het jaar erop ⁷⁶.

De eerste vermelding van muziekschrijfwerk gebeurde, — na dit van de kanunnik Leon van den Zwaerde (de Gladio), vanaf 1400 ⁷⁷, — door Jacob Couterman vanaf 1427: *pro quibusdam motetis, scilicet Patrem, Et in Terra, ac Sanctus, scriptis in libro puerorum* ⁷⁸. Als uitgesproken muziekschrijvers treden op: Couterman tot 1431; Joh. Smout (1467-1470); Maertin Colins (1468-1489); Xrist. Baelde (1470-1503); Balduinus Mijs (1472); Johannes Grac (1491) en Jacob Obrecht (1499); allen leden-beneficiarii van Sint-Donaas. De hoger vernoemde De Vico en Anth. van Gavere, die ook verluchten, zijn echter leden van stadsateliers. Belangrijk is verder dat de kapelmeesters E. Stalinhooft, J. Roberti en Percheval de Pollinchove én muziek schrijven, én de codexen zelf inbinden, althans tot 1468, deze laatste b.vb. in 1468 *XVIII Magnificat in discantu, cum Te Deum Laudamus* ⁷⁹.

De bestelde muzieklitteratuur kan als volgt worden geresumeerd, opzij gelaten de psalteria, antophonaria, passionalia en de verzamelbundels: 32 Magnificats, 5 Patrem Omnipotentem, 12 maal Te Deum, 13 vernoemde, naast 5 maal niet aangeduide, mottetten, en een honderdtal missen ⁸⁰.

75. Rek. 1482, fol. 18 v.

76. Rek. 1483, fol. 16 v.

77. Rek. 1400, fol. 10 v.; pro legenda scribenda et cantu sancti patris nostri donatiani per eundem (de Gladio). Eventueel kan het aan de succentor E. Stalinhooft gekochte mottettenboek in 1402 (Rek. 1402, fol. 8) werk van diens hand (in de 2 betekenissen) bevatten, net als het aan (de verder onbekende) Wilhelmus de Driesche aangekochte liber mothetorum pro pueris, 1420 (Rek. 1420, fol. 8).

Rek. 1404, fol. 7 v.; pro graduali puerorum novo scribendo per Leonardum (de Gladio).

Rek. 1415, fol. 8 v.: Leonardo de Gladio, pro libro puerorum scribendo, et notulando, et religando.

78. Rek. 1427, fol. 8.

79. Rek. 1402, fol. 8; Rek. 1407, fol. 7 v.; Rek. 1442, fol. 11; Rek. 1469, fol. 12 v., 13, 14.

Daarnaast komen volgende nader bepaalde composities voor: het Credo *Patrem de Village* van J. Ockeghem in 1475, naast zijn *Missa supra l'homme armé*, 1467, en (eventueel zijn) *Missa Mimi*, in 1475 en *Missa de cuiusvis tono*, 1476⁸¹. In 1478 schrijft Xrist. Baelde *duo Magnificat in discantu: O Xristi Pietas* over⁸². Thomas de Canu, kapelaan van Sint-Donaas, die ook als illuminator optreedt, notuleert in 1455 een *missa de graciorum actione*⁸³; Maertin Colins schrijft in 1475 *duo missae in discantu O Venus Banden* over, en Anth. van Gavere bindt in 1499 een *liber discantus missarum de Salva Sancta Parens* in⁸⁴.

Wat de composities van de eigen beneficiarii betreft: M. Colins schrijft in 1476 2 missen over in discantu: *una de Wreede, et alia de Balduino Mijs*⁸⁵. Roland de Wreede, kapelaan sinds 1440, was de opvolger van de organist Paulus Bloume over de jaren 1447-1484 (†); B. Mijs, kapelaan, was in 1483 secretaris van het kapittel. In 1476 schrijft dezelfde M. Colins de mis over, van Alianus de Groote sr., voor het Kreupelenfeest terwijl hij in 1480 een moraliteit componeerde voor Passiezondag⁸⁶. De traditie t.a.v. het Kreupelenfeest begon precies in 1476, zodat van die datum tot 1500 Alianus de Groote 9 missen componeerde, J. Obrecht 5 (waarvan 1 vermeld)⁸⁷, J. Rykelin 1, J. de Clibano 7 en J. Clerici 1, tenzij de niet-componisten onder hen de mis door anderen lieten schrijven. Hieraan moeten bovendien worden toegevoegd: de mis voor het Beianenfeest in 1488, en deze van het Onnozele Kinderenfeest in 1489, op het eerste gezicht com-

80. Voor een nadere specificatie, zie A. Dewitte, *Boek- en bibliotheekwezen*, bijlage III.

81. Rek. 1475, fol. 14 v., 15 v.; Rek. 1476, fol. 15; Rek. 1467, fol. 12 v.

82. Rek. 1478, fol. 16.

83. Rek. 1455, fol. 13.

84. Rek. 1475, fol. 14 v.; Rek. 1499, fol. 37 v.

85. Rek. 1476, fol. 15 v.

86. Idem; betreffende het moraliteits-spel, zie noot 142.

87. Rek. 1491, fol. 17 v.

posities opnieuw van Jacob Obrecht, op dit ogenblik opnieuw kapelmeester na zijn verblijf bij Hercules I, hertog te Ferrara. Van diezelfde J. Obrecht bleef overigens een mottet *O beate pater Donatiane* bewaard, wat aanduidt dat met voorgaande voorbeelden de muziekopdrachten niet eens zijn uitgeput.

Wat de aankopen van muzieklitteratuur betreft: deze beperken zich tot een exemplaar van een koorboek, dat dan nog afkomstig is van de roedragers van de kerk zelf ⁸⁸.

De prestaties die van de diverse cantores-beneficiarii van de kerk, naast hun aanwezigheid op de hoger vernoemde feesten en mysteriespelen, en naast hun schrijfarbeit, werden gevraagd, is verder afhankelijk van de diverse stipulaties die de door hen bediende kapelaniën in hun stichtingsoorkonde zelf vroegen. Hiervoor verwijzen wij naar de in uitzicht gestelde publicatie van R. de Keyser ⁸⁹, en voorlopig naar oudere litteratuur als deze van J.F. Foppens ⁹⁰.

Over het samenvieren der cantores zelf: af en toe komen nota's voor waarbij, zoals bij de ontvangst van J. Ockeghem in 1467 ⁹¹, bij de intrede van een nieuwe tenorist ⁹², e.a., een gezamenlijke maaltijd wordt genomen, of wijn wordt gepresenteerd, bv. bij een processio generalis ⁹³. Voor een specifieke vergoeding op het Cecilia- of Sint-Donaasfeest zijn door de Kerkfabriek zelf geen uitdelingen voorzien. Wij vernemen wel dat ze voor het Kreupelenfeest speciale gratificaties krijgen, net zoals zij b.v. op het feest van St.-Jacob, in de St.-Jacobkerk komen meezingen en meevie-

88. Rek. 1490, 20 juli 1490: solutum Symoni Lachengion pro redemptione libri, servientis ad cantandum versus et responsoria, per Cornelium et Johannem, olim virgiferos (fol. 19 v.).

89. R. De Keyser, *De kanunniken van het Sint-Donaaskapittel te Brugge, 1350-1450*, Leuven, 1972.

90. J.F. Foppens, *op. cit.*, pag. 214 e.v.

91. *Catalogus J. Ockeghem en zijn tijd*, Dendermonde 1970, pag. 115-119.

92. Rek. 1468, fol. 11: pro uno prandio exposito inde colve in adventu Alberti tenoriste.

93. Rek. 1470, fol. 12.

ren ⁹⁴. Anderzijds is wel opvallend dat bepaalde kapelaniën, als deze van Dudzele, Varsenare, Diksmuide, de Potterie te Brugge waar overigens een dienstdoende pastoor is, nogal frequent als surplus aan zangmeesters en canters, de Potterie aan organisten kan worden toegewezen in de 16e eeuw.

De zestiende eeuw.

§ 1. *Zangmeesters en canters.*

Uit eind 15e, en uit de zestiende eeuw zijn uiteindelijk een negental genotuleerde koorboeken van Sint-Donaas bewaard ⁹⁵, naast — wat Brugge zelf betreft — een bassus van een chansonsbundel, wellicht van Joh. Apollo uit 1551, met muziek van P. De Manchicourt en Clemens non Papa ⁹⁶. Was deze laatste hooguit 1 jaar in functie als kapelmeester in Sint-Donaas ⁹⁷, en eist Brugge ook Adriaan Willaert

94. Rek. Sint-Jacob 1491-92, fol. 65 v.

95. Twee XVe-eeuwse Antiphonalen, 50,9 x 35 cm, verlucht; één Antiphonale romanum, 16e eeuw, verlucht; 2 gradualen, 47 x 34 cm, XVe eeuw; verlucht. 16e eeuw, alle Seminarie Brugge, ongekl.; 1 Missale, 31, 1 x 22 cm, XVe eeuw, Archief St.-Salv., A 141; 2 Breviaria, 11,5 x 8,3 cm, 15e eeuw, en 1 Processionale, 17 x 11, 5 cm, 16e-17e eeuw, beide laatste K. Bibl. Brussel, hs. 5852-53 en hs. IV, 60.

96. S.A. Brugge, niet geklass.; twee nogal ludieke teksten uit die bundel werden gepubliceerd in A. Dewitte, *Ed. de Dene, de Brugse Rabelais*, in *Haec Olim* 21 (1971), pag. 54. Wellicht is ook de tenor-bundel, Stadsbibl. Doornik, hs. 94, van Brugse origine. Een koorboek (28 x 20,5 cm) van de Zwartzusters te Brugge, in 1506 geschreven door Samson de Wale, bleef bewaard: zie *Catalogus Ockegehem*, pag. 236. In het Testament Rhetoricael (Univ. Bibl. Gent, hs. 3330) geeft E. De Dene bovendien volgende referenties naar «music»:

- fol. 8: Jooris Hellinck heeft menich fraey liedeken gestelt, Voysich anghename van veel volcx int hooren; Pieter Vander Helst dient oock mede ghetelt... Guyoot vander Reviere quam oock ter consten by, Ghestelt meneghe leysse, wel weten wy observerende maetlick de musicale snede...
- fol. 8 v.: Daer was oock Claeys van Belle, Goet musicien, zangher in diveersche chooren..

Voor de referenties naar de Brugse laïeke muziek in de 15e eeuw, zie K. Heeroma & C. Lindenburg, *Het Gruutbusehandschrift*, Leiden, 1966.

(wiens broer Antonius in 1534, en wiens verwanten, beneficiarii waren in Sint-Donaas en O.-L.-Vrouw) als stadsge-
noot op ⁹⁸, dan is wellicht Lupus Hellynck uit Axel de in
zijn tijd meest geroemde naam geweest. Net als Obrecht die
in de kapittelakten bene famosus musicus esse noscitur, zeg-
gen de kapittelakten over hem: musicus eximius, succentor
qualem nec preterita habuerunt nec futura habitura sunt
secula, en princeps omnium musicorum totius mundi ⁹⁹.

en 6 mei 1545; J. Warmoes, *Jacobus Clemens non papa*, in *Vlaandere*, VI (1957): pag. 333 noemt, om onbegrijpelijke redenen, Clemens kapelmeester in Sint-Salvator.

98. A.C. De Schrevel, *op. cit.*, pag. 199; ontvangst van Adr. Willaert te Brugge: K.A. Sint-Donaas 1552-1561, fol. 81 v.: 22 nov. 1556 dominica vigesima quinta post Trinitatis... eadem die dominica, post summam missam, domini in sanctuario congregati presentarunt magistro Adriano Willaert. musico Veneto, qui hodie summam missam suo cantu decoravit, duas cannas vini... Het motto dat A. Willaert voor het H. Bloed schreef gaat op volgende, eigentijdse, tekst (Modena, Bibliotheca Estense, hs. 313):

Laus tibi sacra rubens divina gutta cruoris,
qua Christo a loto spongia pressa tulit;
cujus servata est arithmetas author Joseph,
ut quina emundans vulnera pruluerat.
Basili felix aedes, felicia bruce menia,
thesauro hoc facta beata sacro,
quem dudum e Solymis tulit huc bertinicus abbas,
concessum comiti munus ab helsatia.

Laus tibi sancte cruor, nullis peritura diebus.

Laus tibi que es famulis sancta medela tuis.

De naam Willaert komt in Sint-Donaas voor vanaf 1431: Petrus Willaert, filius Johannes, huurder in Meetkerke (Rek. 1431, fol. 3); verdere gegevens: de Mag. Bartholomeus Willaert die voorkomt vanaf 1438 wordt in 1443 kapelaan in de Leprozerij te Diksmuide (fol. 4 v.); Quintinus, filius Cornelius Willaert, komt voor in Oostkerke in 1502 (fol. 19 v.); in 1514 komt Eligius, filius Ghys Willaert voor te Oostburg (fol. 6). Verdere gegevens zie A.C. De Schrevel, *op. cit.*, 197 e.v.; en L. Gilliodts-van Severen, *op. cit.*, pag. 24-27. De gegevens van Gilliodts kunnen als volgt aangevuld: Adriaen Willaert was in 1525 hulpkoster in O.-L.-Vrouw (K.A. 1510-1529, fol. 239-241). Aan dezelfde kerk deed de kanunnik Cornelius Willaert († 1556; zie reeds K.A. 1510-1529 fol. 246) een belangrijke fundatie van studiebeurzen. Op zijn graf moest dagelijks *O Salutaris Hostia*, in musica seu discantu gezongen worden: A. Dewitte, *De geestelijkheid van O.-L.-Vrouw*, pag. 115, 130, 133, 134. Egidius Willaert, capellanus de gremio chori sinds 1493 (fol. 8 v.) overlijdt in 1530 (K.A. 1510-1529 fol. 52; K.A. 1529-1554 fol. 17). Carolus Willaert overlijdt in 1570 (K.A. 1554-1617, fol. 97) terwijl in de vijftiger jaren ook diens broer Michael voorkomt (K.A. 1529-1554, fol. 231).

99. K.A. 1538-1554, 14 jan. 1541; Obrecht: 29 okt. 1500: A.C.

Hij was 18 jaar (tot zijn dood) zangmeester in Sint-Donaas (1523-1541), had de 2 aanvangsjaren dezelfde functie aan de Lieve-Vrouwkerk (1521-1523), doch was voorafgaand choraal in Sint-Donaas (1506-1511) en clericus installatus (1519-1521). Hij was een totaalproduct van de Brugse school, opgeleid door de zangmeester P. Vineloo, de clerici musici J. Petit en P. Zouburch (Joh. Petit was van 1508-1514 zangmeester in O.-L.-Vrouw), en door Alianus de Groote jr. (eveneens uit de O.-L.-Vrouwkerk), vanaf 1508.

Net als bijv. de zangmeester Obrecht in 1490 met een deel van de cantorij naar Sluis, voor Filips van Kleef, gaat zingen (P. Zouburch behoorde toen tot de 4 socii de musica¹⁰⁰, net als de scriptor Xrist. Baelde) en P. de Raedt in 1522 te Brussel voor Margaretha van Oostenrijk; zo zong L. Hellynck in 1539 te Gent om er de kerkgang van de Brugse H. Geestkamer en de Axelse, Vier Melcteelen, op te luisteren¹⁰¹.

Bovenstaande voorbeelden tonen duidelijk aan dat naast de cantorij van St.-Donaas ook deze van O.-L.-Vrouw een hoog niveau moet hebben bereikt; bovendien zullen 6 zangmeesters uit de 16e eeuw afkomstig zijn van de cantorij van St.-Salvators; er blijkt daarnaast dat Aardenburg niet meer de enige verplaatsing voor de cantorij betekende.

Het kan, gezien de antecessoren van Hellynck, en de weinig langdurige bijval van het Lutheranisme te Brugge, wel verwondering wekken dat een viertal jaar na Hellynck's dood te Wittenberg bij G. Rhau elf Lutherse ge-

---

De Schrevel, *op. cit.*, p. 180, 193, 198. Het epitheton princeps... defunctus is een toevoeging van een latere hand. In Renaissancestijl werd voorheen ook Obrecht beschreven als: doctus nullique secundus arte vel ingenio... (Id., p. 179n).

100. Id., pag. 52.

101. A. Viaene, *Wulfaert Hellinck van Axel*, in *Biekorf* 1970, pag. 109-110. De naam Hallinc komt voor te Bredene vanaf 1399 (fol. 2).

zangen, getoonzet door Hellynck, verschenen ¹⁰². Een Jezuïeten-uitgave uit 1673 schrijft wellicht in dit verband: *ende de beste Musiciens des Christendoms, ouck Catholycken selve, op noten ende in het musyck om gheldt ghesteldt hadden sonder achterdencken...* ¹⁰³. Priester gewijd vóór okt. 1519, blijkt uit zijn testament-uitvoering, voor een gezamenlijk bedrag van 22 £ 19 sch. 4 d.gr. ¹⁰⁴, gedateerd 31 jan. 1541 ¹⁰⁵, vooreerst dat Hellynck inderdaad uit Axel afkomstig was: fol. 1v: *meester stevin de grave, secretaris, voor de coorboratie van dien (testamente), mitsgaders copie auctentyc ghezonden taxele anden voochden vanden hoirs ende aeldinghers..*; doch bovendien dat hij zijn dienstbode Barbele Marisaels — die zijn *beste kerle, twee zelve- ren croesen, ende een tafereel metter figure vanden testatuer voorseit* krijgt — samen met de organist Cornelis vanden Rijne (1522-† 1573), die mede executeur van het testament was, machtig maakt over *Wulfutkin Hellinc, natuerlic kindt vanden testatuer, die de beste kerle naer de alderbeste krijgt, ende twee zelveren croesen*. Hij blijkt bij zijn dood kapelaan te zijn geweest van Dudzele en als overig bezit te schenken: *een beelde van onser vrouwe, die plach te stane up dresoor, binnen de camere vanden testatuer...*, en *eenen damasten rock*, die de organist krijgt. Hij laat ook 10 gr. na voor een jaargetijde en wordt *inden choir metten cleene ofte minste gbeluudt..begraven inde ghemeene sepulture vanden capellanen*. Gelet op sommige kleine uitga-

102. Over het Lutheranisme te Brugge, zie A. Dewitte, *Erasmus en Brugge*, pag. 11.

103. A. Van Terlingen, *Opcomste der Nederlandtsche beroerten*, Keulen, Wed. G. de Kreemer, 1673, pag. 18; misschien was de tussenspersoon voor Hellynck de kan. van St.-Donaas 1519-1529 Filip von Fleisheim, begraven in de kerk van Wittenburg 1557.

104. Archief St.-Donaas, fonds D, nr. 135; papier, 2 fol. gepubliceerd in *Biekorf* 1972 (73), p. 355-358; een nota over zijn woning, zie L. Gilliodts, *op. cit.*, pag. 108.

105. Het testament werd op 14 jan. aan het kapittel ter confirmatie voorgelegd: A.C. De Schrevel, *op. cit.*, pag. 198. Het zelfde jaar werden in Sint-Donaas zowel de vriend-mecenas van Erasmus, Mark Laurin sr. en J.L. Vives begraven.

ven in cauda was hij lid van de *confraterniteit vanden choore van onser vrouwekercke*, van de *ghilde* van Sint-Jan, van de *ghilde* van *Sinte Pieter van Melane ende van Maria int hoedekin*, en van de *ghilde vanden ruddere Sint Jooris* (fol. 24). Dit laatste toont de mogelijkheden van contact buiten strikt kerkelijk verband, waarvan het optreden te Gent en Aardenburg reeds voorbeelden gaf ¹⁰⁶. Het geheel van zijn bezit — en zijn geringe solvabiliteit — toont de geldigheid van de uitleg bij zijn compositie van Lutherse psalmen.

Onder zijn opvolgers hebben Jan de Hollande (1541-1544), Ant. Galli (1545-1550) en W. de Rocourt (1560-1570) faam als componisten verworven, naast de organist (1577) Willem Blootacker ¹⁰⁷. Galli zou in 1550 naar de cantorij van de Lieve-Vrouwkerk verhuizen, de Rocourt was daar zangmeester 1537-1539. Het is waarschijnlijk dat, na Hellynck, de cantorijen van Sint-Jacob, O.-L.-Vrouw en St.-Salvator over betere kwaliteit beschikten, met namen als resp. E. Barbion, Jan Leunis, A. Pevernage, A. Galli, Ger. Obrecht en J. de Bruecq (?); J. Pollet, A. Pevernage, J. Flamme, G. Treshault en M. Potier; zelfs de cantorij van St.-Gillis met J. Richafort (1543-1544; 1548-1550) en J. Treshault (1550) en opnieuw J. Pollet (1564-1566). We moeten echter in het oog houden dat zowel A. Galli als J. de Bruecq, J. Pollet (uit Rijsel), J. Flamme (uit Irchonweltz) en M. Potier uit Sint-Donaas en Sint-Jacob kwamen, terwijl de zangmeester Ph. Rogerie (St.-Salvator, 1528-1536) in 1503 als choraal, en, van 1517 tot 1562, aan Sint-Donaas als kapelaan verbonden bleef ¹⁰⁸.

106. Zie noot 96, fol. 8 bij De Dene: betreffende «Jooris» Helinck; G. vander Reviere, die daar ook voorkomt, was schoolrector in St.-Salvator 1564-1573. Het voorbeeld van de schoolrector van Sint-Gillis: Andries Boydens 1551-1554 die de choraal Willeken orgel en clavicoorde leerde, om 1558-1563 organist te worden, is een duidelijk voorbeeld van de polyvalentie der beneficiarii.

107. A.C. De Schrevel, *op. cit.*, pag. 203-209.

108. J. de Bruecq: Rek. 1528, fol. 6; M. Pottier, Rek. 1522, fol.

De exodus, gedeeltelijk naar Kortrijk (E. Barbion, 1543; A. Pevernage, 1563); en 's Hertogenbos (Clemens, 1544), Doornik (F. Villain, 1556), gaat voornamelijk naar Antwerpen (1505, J. Raes; 1519, B. Appenzellern; 1537, A. Barbe; 1585, A. Pevernage; 1571, J. Pollet en 1592, M. Potier) en kan ergens samenlopen met de causaliteit voor het principe, vanaf 1563 toegepast, geen nieuwe cantors meer toe te laten; het gering aantal choralen vanaf 1568; en met het faillissement van St.-Donaas zelf vanaf 1566¹⁰⁹. Dit leidde overigens tot de afschaffing, niet alleen van de sinds 1476 bestaande traditie van een compositie bij het Kreupelenfeest, in 1579¹¹⁰; doch na die beroerten, tot het laten wegvallen van de sacramentsprocessie, het driekoningenfeest, het Sint-Janfeest *ante portam latinam*, terwijl de wedde van vroegere bassen en tenoristen naar de custos ecclesie gaan. Het zingen der passies op Palmzondag en Goede Vrijdag door 4 cantors blijft behouden, doch herinneren we dat, bij gebrek aan geld voor een organist, N. Elewout, orgelbouwer, de functie van organist vervult, tussen 1579-1631, *per modum provisionis*¹¹¹.

Keren we terug naar de namen der beneficiarii in de 16e eeuw. Zowel de kapelmeester van Keizer Karel, Cornelis de Hondt, als Gerard Thol, musicus, capellanus domesticus

7 v.; Rek. 1580-1585, fol. 20 v.; Ph. Rogerie: Rek. 1517, fol. 8; Rek. 1563, fol. 11. Ook J. Grac, 1498-1499 kapelmeester in Sint-Jacob kwam van Sint-Donaas (Rek. 1490, fol. 8), net als A. de Landtheere, zangmeester in Sint-Gillis 1542-1543. Zie meer hierover in A. Dewitte, *Scholen en onderwijs te Bruege 'n de M.E.*, 1973, p. 37-38.

109. Over de afgewezen canters, zie verder; het klein getal choralen: A.C. De Schrevel, *op. cit.*, pag. 54. Sint-Donaas blijkt vanaf de tweede helft der 16e eeuw meer succes te hebben gehad met de universitaire studies van haar choralen.

110. Laatste rekeningpost: Rek. 1577, fol. 56; het orgel is ontmanteld in 1579, fol. 56.

111. Rek. 1585, fol. 57; Rek. 1587, fol. 67 v.; Rek. 1595, fol. 55; Rek. 1597, fol. 57; Rek. 1598, fol. 58; Rek. 1599, fol. 53 v., 61. Er is nog sprake van 4 choralen (1586, fol. 76), dich de stipendia voor de Missa de Salve vallen ook uit (1598, fol. 54). De wedde voor organist en sufflator wordt wel aanzienlijk verhoogd in 1598 (fol. 58); over het hs. met de 4 passies in de Basiliuskerk: L. Gilliodts, *Les ménestrels*, p. 67.

Cesaree Majestatis, worden beneficiarii van Sint-Donaas, resp. in 1548 en 1526; de laatste in 1540 zelfs kanunnik in Sint-Donaas, in 1548 proost van de Lieve-Vrouwkerk ¹¹². De tenor sinds 1539 Joachim Richafort, excellens musicus, was een gewezen zanger uit de kapel van Maria van Hongarije ¹¹³; de clericus contratenor Nicolas Deeloos vertrekt in 1564 — net als voorheen J. Obrecht — in de dienst van de hertog van Ferrara; om in 1572 als kapelaan van Sint-Donaas terug te keren, en in 1577 te Brugge te overlijden ¹¹⁴. Zo wordt de clericus tenor Jacob Flamme, in 1563 lid van de kapel van Maximiliaan II, in 1569 als kapelaan opnieuw aanvaard ¹¹⁵. Zijn broer Jan, choraal van Sint-Donaas, daarna prebendarius van Sint-Donaas, 1540, zangmeester van Sint-Salvator 1563-1572, wordt daarna *teniente* van de kapelmeester van Filips II; om in 1576 opnieuw beneficiarius van Sint-Donaas te worden ¹¹⁶. Een derde broer Arnold, eveneens choraal, en daarna contratenor van Sint-Donaas, wordt in 1569 choïst aan dezelfde kapel van Filips II ¹¹⁷. Musici die Sint-Donaas misliep, naast Clemens non Papa (die niet werkelijk in dienst kwam) waren Nicolas Craen, die zich in 1501 zonder gevolg aanbod als zangmeester, en bij een aanbod, in 1504, door Sint-Donaas zelf, in 's-Hertogenbos bleef ¹¹⁸, en Gr. Treshault die in 1577 de cantorij van St.-Jacob verlaat voor de Koninklijke kapel van Denemarken.

---

112. Rek. 1548, fol. 12 v.; A.C. De Schrevel, *op. cit.*, pag. 195; A. Dewitte, *art. cit.*, pag. 105.

113. A.C. De Schrevel, *op. cit.*, pag. 55, 196.

114. Id., pag. 53-54; Rek. 1572, fol. 14; Rek. 1575, fol. 10 v.; Rek. 1577, fol. 17.

115. A.C. De Schrevel, *op. cit.*, pag. 52; Rek. 1569, fol. 15.

116. Rek. 1540, fol. 8; Rek. 1565, fol. 37; Rek. 1576, fol. 16 v.; A. Dewitte, *De kapittelschool van St.-Salvator*, p. 53-56, 46-47; wij weten niet of Joa. Esquinet, kapelaan van Aartshertog Matthias, kan. in Sint-Donaas sinds 1579, musicus was.

117. A.C. De Schrevel, *op. cit.*, p. 62. Over aanvragen van choralen voor de kapel van Marg. van Parma: Id., 1561, pag. 53, voor Maximiliaan II, 1553, pag. 52. Voor Adriaen van Cauwenhove, 1568, pag. 54.

Wat de zangmeesters van Sint-Donaas zelf betreft: P. Vineloo (1504-1507, uit Sluis); Al. de Groote jr. (1508-1513); J. de Hollande (1540-1545, oud-choraal van St.-Donaas); A. Galli (1545-1550); B. Nicolai (1556-1559) en N. Truye (1559-1560) waren uit St.-Salvatorkerk als zangmeester overgekomen; P. de Raedt (1520-1523; † 1541), L. Hellynck (1523-1541) en W. Rocourt (1560-1572) hadden die functie voorheen in O.-L.-Vrouw. Clemens non Papa (1544) verhuist naar 's Hertogenbos, Flor. Villain (1550-1556) volgt in 1556 P. de Manchicourt op te Doornik; J. de Vliegheere (1572 e.v.) was voorheen magister cantus in St.-Omer. Ant. de Rycke (1501-1504) was afkomstig uit Leuven; B. Bincois (1513-1520) kwam uit het bisdom Cambrai ¹¹⁹. Principieel werd pas in februari 1578 beslist niemand nieuw meer te aanvaarden ¹²⁰. Een kort onderzoek betreffende bassen en tenors leert echter het volgende. Waar tot 1560 Carolus Bernage, bassus, nog 12 £ par. per jaar krijgt, ad causam decantationis laudum vesperinarum beate Marie, en daarnaast 11 £ voor zijn overige prestaties ¹²¹, en het jaar erop, na de dood van Bernage, hetzelfde gebeurt voor de bassus Franciscus Scote ¹²²; dan zien we deze laatste, samen met de Gentse bas Egidius

118. Id., pag. 183. Overige mogelijkheden i.v.m. homoniemen: een Joh. Ghiselin(s) huurt vanaf 1527 tot zijn dood 1533 (fol. 8) een cellula in Sint-Donaas. De familie Ghisclin uit Oostburg (Barthold, zoon Livinus, diens zonen Jacob, Petrus en Johannes) komt als huurder voor in Sint-Donaas vanaf 1455. Joh. Pipelare is sinds 1498 (fol. 36) tenorist in Sint-Donaas, net als in 1510 Joh. Isaac (fol. 10 v.). Ook Joh. Clerici komt als kapelaan voor sinds 1497 (fol. 7 v.). Mag. Jac. Vaet komt vanaf 1516 (fol. 6 v.) voor; een gelijknamige kapelaan in 1558 (fol. 9 v.). De familie Danckerts en Danckaert komt voor in Dudzele sinds 1429 (fol. 16 v.). Merlinus Frutier overlijdt in 1524 (fol. 7), Franciscus in 1568 (fol. 9). De kapelaan Laurentius Cornet komt voor in 1540 (fol. 7 v.).

119. Zie A.C. De Schrevel, *op. cit.*, pag. 180-209. Het is onmogelijk meer informatie over Clemens non Papa te vinden, gezien de Rek. 1541-1547 ontbreken.

120. Rek. 1577, fol. 62.

121. Rek. 1559, fol. 25 v., 27.

122. Rek. 1560, fol. 25 v.; dood Bernage (Pevernage ?): Rek. 1559, fol. 14.

Goethals, de kerk verlaten in april 1561¹²³; zij worden pas in 1565 door de bas Roland Coyeman vervangen, die echter alleen twee maand blijft¹²⁴. De tenor Michiel Blondeel wordt op 14 jan. 1563 niet aanvaard¹²⁵, evenmin als de bassen Remig. Harent, 1568; Joannes Dallencs, 1569; de cantores musici Michael Smeekers, 1572, en Cornelius van Melaene, 1573; de bas Egidius Torquyn, 1575; de insignis contratenor Theodoricus Lubijn (Twyn), 1578, en de musicus Joannes Jollijt, 1600¹²⁶.

Volgende aanvaardingen gebeuren wel, uitsluitend in opvolging van kapelannen: W. Aubert (genoemd Rabo) in 1567; de oud-leden Jacob Flamme, 1569; Nicol. Deelers, 1572; deze laatste, kapelaan van Varsenare, opgevolgd in 1577 door de bassus Petrus Goetgheet (verhuisde daarna naar St.-Jacob); en Jan Flamme in 1576¹²⁷. Daarnaast wordt de kanunnik Carolus de Mota, canonicus Vernensis, uit mededogen als bas aanvaard, à 12 £, in 1572, terwijl in 1573 de gegijzelde Balthazar Rougiers, cantor, in 1576, een blijkbaar reeds een tijd in dienst zijnde bas Gaugericus Le Cocq worden vermeld¹²⁸. Er is dus duidelijk een vorm van eliminatie, op basis van het tekort aan geld; het legt meteen het uitvallen van het schrijven van muzieklitteratuur uit.

§ 2. De choralen.

Wat waren nu de voorzieningen voor de choralen in de 16e eeuw, (waarvan het getal van 6 op 8 werd gebracht in 1531, terugviel op 6 in 1564, terwijl in 1586 slechts

123. Rek. 1560, fol. 27 v.

124. Rek. 1565, fol. 36 v.

125. Rek. 1562, fol. 39; evenmin als 2 kanunniken die op vlucht zijn voor de Hugenoten.

126. Rek. 1567, fol. 48; Rek. 1569, fol. 50 v.; Rek. 1572, fol. 49; Rek. 1573, fol. 49 v.; Rek. 1575, fol. 51; Rek. 1577, fol. 62; Rek. 1600, fol. 66.

127. Rek. 1567, fol. 14; Rek. 1569, fol. 15; Rek. 1572, fol. 14 v.; Rek. 1577, fol. 17; Rek. 1576, fol. 16 v.

128. Rek. 1572, fol. 49; Rek. 1573, fol. 48; Rek. 1576, fol. 27 v.

nog geld voor 4 blijkt beschikbaar te zijn)¹²⁹, en van de in 1421 als choristen uitgeschakelde refectionales.

De 13 refectionales (zij komen reeds voor sinds 1403) krijgen, in navolging van de choralen, een gegarandeerd inkomen vanaf 1532, terwijl de opdracht van de zangmeester wordt: elke woensdag- en vrijdagmiddag, tussen half vier en half vijf, naar de kapittelschool te gaan *ut refectionales musica perfracta aut saltem gregoriana, chorique ceremoniis et aliis ad divina necessariis imbuantur...*, een uitbreiding voor het *...informare in discantu et contrapuncto* uit 1421¹³⁰.

In 1550 gebeurt een dubbele fundatie van Jac. vander Meulen en Jacob de Coninc, die betrekking heeft op het gehele schoolwezen in Sint-Donaas, dus voor het andere dan muzikale leren: de door de choralen niet bijgewoonde lesuren moeten door de rector scholarum met hen worden hernomen, de geziene materie *modo scholastico disputaturos*; zij moeten zoveel mogelijk tijdverlies — door over en weer naar de kerk en school gaan — voorkomen; de oudste of verstandigste choralen worden van kerkdiensten in de namiddag zo mogelijk vrijgesteld; de lesuren muziek van de refectionales worden opgevoerd *ab hora quarta, per totum annum, singulis diebus non festis, sabbatis vero omnibus ac pridie festorum, a vespere finitis usque ad tempus laudum, et rursus a laudibus usque ad septimam estate, bieme autem usque ad sextam cum media, vel circiter*. Op die tijden wordt de schoolrector vrijgesteld, net als hij tijdens zijn lesuren noch gebeden mag opzeggen, noch mis

129. Rek. 1586, fol. 76; A.C. De Schrevel, *op. cit.*, n. 42-43. Het schoollokaal werd verkocht en door een nieuw vervangen in 1504 (Rek. 1504, fol. 34).

130. *Id.*, dl. II, pag. 39-40. Naar het voorbeeld van de choralen zullen vanaf 1548 ook zes refectionales bij de schoolrector gaan inwonen; het betrof een fundatie van de grootcanter Jacob vander Meulen; vanaf 1550 zou deze laatste — samen met Jacob de Coninck — de fundatie in die zin verhogen dat ze alle 13 bij de schoolrector terecht kunnen (*Id.*, dl. I, pag. 39). Hiervoor worden speciale eisen van integriteit aan de schoolrector en scholasticus gesteld.

vieren. Bovendien zal, bij het stemmuiten van een choraal, zijn plaats automatisch worden ingenomen door een *refectionalis, magis idoneus, vel idoneus, si inter eos aliquis idoneus extiterit* ¹³¹.

Heel duidelijk moet het schoolwezen, naar Trentse inspiratie, aan ritme winnen. Voor de choralen, die dit ritme, door hun aanwezigheid bij de kerkdiensten, niet kunnen volgen wordt een dotatie voorzien waarbij zij, na hun stemwisseling, privé-leerlingen van de schoolrector worden ¹³².

Het instituut der refectionales werd tenslotte in 1571 geïncorporeerd in het nieuw opgerichte Brugse Seminarie, en helemaal conform gemaakt aan de besluitgeving van Trente betreffende de seminaries ¹³³. Het is opvallend dat in Sint-Donaas de gratificaties b.v. voor toneelopvoeringen nu gaan naar *juventuti seminarii...ob exhibitionem certe tragedie in refectorio...* ¹³⁴. Een van de refectionales, die seminariestudent wordt, is de hogervernoemde M. Potier.

Om het verlies, door het wegvallen van inkomsten der refectionales te vergoeden, wordt aan de nieuwe succentor, de oud-choraal J. de Vlieghe, in 1572 6 £ gr. als *augmentum stipendii* gegeven. Een der cellen, die normaal als huurkamer dienst deed, wordt vanaf 1573 als gratis schoollokaal gebruikt voor wat overbleef van de nu lagere Donaasschool ¹³⁵. In 1578 wordt bovendien de zesde kanunnikale prebende, bij de dood van J. Brants, professor

131. Id., dl. II, pag. 86-87.

132. Id., dl. I, pag. 41. Andere fundaties, na 1550, waren vooreerst afkomstig van de kanunnik J. Lambrecht, 1560 (Id., pag. 48), uitgebreid met h^o zingen, samen met de Socii de musica, van de Sacramentsmis: Rek. 1577, fol. 37; Rek. 1578, fol. 64; en in 1560 van een fundatio 5 missarum de peste, waarbij — ante introitum — het Tantum ergo; en — na de mis — de hymne O Salutaris Hostia werd gezongen (fol. 18; Rek. 1563, fol. 24). Een tweede fundatie van 12 £ par., was afkomstig van L. Deurwaerder, custos navis ecclesie (1570). Overige indicaties A.C. De Schrevel, *op. cit.*, pag. 70 e.v.

133. Id., pag. 914 e.v.

134. 5 okt. 1575, fol. 52.

135. A.C. De Schrevel, *op. cit.*, pag. 210; Rek. 1573, fol. 13 v.

136. Rek. 1577, fol. 59; Rek. 1578, fol. 39 v.

aan de Lelie-pedagogie te Leuven, definitief aan de nu 7 choralen toegewezen ¹³⁶.

§ 3. *De liturgische feesten.*

Wat de liturgische feesten der 16e eeuw betreft: de mysteriespelen, voornamelijk het Paasspel, het Spel voor Onnozele Kinderen, en Aardenburg, worden geciteerd tot de crisisdatum 1578 ¹³⁷. Wanneer zij daarna niet worden hervat — ook een serie fundaties zoals deze van Kanunnik van der Paelen delen dit lot — dan ligt de oorzaak zowel in het feit dat de renten, waarmee deze prestaties werden gehonoreerd, ofwel uit «bezet» gebied moesten komen, ofwel uit geruïneerd gebied. Bovendien begon, met de oorlogsvorderingen o.m. door Egmond ¹³⁸, in 1566, de financiële druk op Sint-Donaas, die we in de praktijk t.a.v. de nieuwe canters ¹³⁹ konden ervaren vanaf 1563. De liturgievieringen moesten daaronder noodzakelijk lijden, evengoed als het werk der choralen die, zoals hoger gezegd, in 1578 een kanunnikale prebende toebedeeld kregen, die in 1586 nauwelijks 4 choralen kon voeden. Het is uiteraard veiliger, vanaf 1585 de nieuwe fundaties te bestuderen, dan op deze uit de voorgaande periode nog te vertrouwen. Zo verschijnt

---

137. Zie noot 24 : Paasspel, Onnozele Kinderen, St.-Nikolaas, Driekoningen; met onderbreking over de jaren 1541-45: A.C. De Schrevel, *op. cit.*, pag. 47. Bij dezelfde auteur (pag. 37, 72) is ook sprake van gelduitdeling aan de armen de woensdag en vrijdag van de goede week; en verder elke donderdag na de hoogmis (pag. 89).

138. Rek. 1566, fol. 41. Op die datum — voor de oorlogvoering — getaxeerd op het betalen van 1000 Rijnflorijnen, hebben zij daarnaast hoge uitgaven om de kerk in staat van verdediging te stellen, en worden zeer vele juwelen en kunstwerken weggeborgen, die bij de verbeterde situatie in 1568 opnieuw schatten aan geld gaan vragen om gerestaureerd te worden (vb. Rek. 1568, fol. 52 v.53: het herstel van de zilveren altaartafel).

139. Het juiste getal canters is ons niet bekend. Gezien in de 15e eeuw sprake is van 8 canterstokken zou het getal 8 het streefgetal kunnen zijn (Rek. 1422, fol. 12) met een minimum van 4 socii de musica, naast de zangmeester, grootcater en ev. de adjunct-zangmeester. Wellicht was het getal canters in Sint-Jacob, in de 16e eeuw, groter, gezien de fundaties aan die kerk recenter waren dan deze van Sint-Donaas: A. Dewitte, *Zangmeesters ...Sint-Jacob*, pag. 340.341.

in de rekeningen 1598 een aanduiding van het gevierde Ceciliafeest, dat voor die datum nimmer voorkwam ¹⁴⁰.

Bovendien wijzigde, onder invloed van humanisme én contrareformatie, de gerichtheid van het onderwijs in die mate dat klassiciserende toneelwerken de voorrang kregen op mysteriespel en processie, én dat b.v. het werk van de choralen, magister cantus en canters, minder ging passen in het vernieuwde werkschema ¹⁴¹. Het meest sprekende voorbeeld in deze is het feit dat de zangmeester Alianus de Groote in 1480 nog toelating vroeg *ut ipse cum sociis ecclesie posset ludere die dominica proxima unam moralitatem quam ipse succentor composuit* ¹⁴²: het spel voor Passiezondag, hier moraliteit genoemd. De aanvraag toont duidelijk dat dit geen bij traditie gespeeld spel was; en dat in de XVI eeuw de spelleiding i.v.m. liturgie nog bij de succentor lag. Het onderscheid tussen scholae litterariae en scholae cantuales wordt overigens in 1548 duidelijk onderstreept ¹⁴³.

Wat zijn nu de middeleeuwse, traditie-gebonden, doorgaande of nieuwe liturgische vieringen tot 1578, de mysteriespelen en occasionele vieringen bij geboorte, dood en militaire overwinningen van de vorsten niet inbegrepen.

Het Sint-Donaasfeest blijft duidelijk een vaste waarde: *buccinatores apud Brugenses, instrumentis musicis ludentes*

140. Rek. 1598, fol. 58.

141. De in Sint-Donaas opgevoerde toneelwerken van Aristophanes, Plautus, Lucianus e.a.m. [zie A.C. De Schrevel, *op. cit.*, pag. 223-224, aan te vullen met de comediën in 1500 en 1507 o.l.v. Petrus (de) Vynck (fol. 39, 22 v.)] hebben op de duur de prevalentie van de schoolrector op de zangmeester tot resultaat. Opmerkelijk voor de contra-reformatie zijn de titels 1555: Decollatio sancti Johannis Baptistae; en 1564, het werk van L. Brecht: Euripus tragoedia christiana; vergelijk aan «certains jeux de la vie et passion de nostre signeur», opgevoerd door een ambulante groep o.l.v. Wolfgang Trèslécat uit Valenciennes te Brugge in 1559 (*Emulatie Brugge* 1926, pag. 392-395). Vergelijk tevens aan de jesuïetentoneelopvoering te Brugge, o.l.v. Jacob vander Straeten in 1605: A. Viaene, *Het toneeldebate over Vlaanderens roem*, in *Biekorf* 1959, pag. 161-170.

142. A.C. De Schrevel, *op. cit.*, pag. 159, 15 maart 1480. Gezien Pasen op 2 april viel was dit spel bedoeld voor 19 maart, Passiezondag, blijkbaar een Passiespel.

143. Rek. 1548, fol. 47 v.

in depositione et repositione feretri si. donatiani, necnon in processione diei festivitatis eiusdem ¹⁴⁴. Evengoed de reeds XIVe-eeuwse Missa de Salve, die doorloopt tot 1598. In 1521 wordt een nieuw officium (4 volumina) beate marie, één maal in de week te zingen, geïntroduceerd ¹⁴⁵. 1520 was overigens de datum waarop alle prebendarii over een gedrukt Sint-Donaasbrevier kunnen beschikken, waarin dit Maria-officie wellicht officieel werd. Paas-, Kerst- en Drie-Koningenfeesten, naast Drievuldigheid, Assumptio- en Purificatiofeesten lopen normaal door. Bemerkt dat de altaren op die dagen over speciale jocalia beschikken: naast cappaen en altaarpanelen: ook muzieklitteratuur ¹⁴⁶.

144. Voorbeeld uit vele: Rek. 1548, fol. 41 v. Het is duidelijk dat deze paragrafe met de gegevens uit het Planarius en uit de testamenten moet worden aangevuld. Bemerkt bovendien dat de speelliedenkapel zich sinds 1421 in een huurhuis van Sint-Donaas bevond.

145. Missa de Salve. Rek. 1590, fol. 54; Officium Marie: Rek. 1521, fol. 19; Rek. 1522, fol. 20 v.; 21: Lectiones de beata virgine. Interessante vergelijkingspunten zijn — in Sint-Jacob — de stichting van een broederschap O.-L.-Vrouw Presentatie, 1498; het noteren van het officie van onser vrouwen... ende het officie vander presentatie van Marie, 1509 (A. Dewitte, *Zangmeesters ... St.-Jacob*, pag. 340); de nieuwe dotatie voor de Guldenmis, 1545, in dezelfde kerk (Id., pag. 340); de Missa Beate Marie, 1492 gesticht in de Lieve-Vrouwkerk, en de confrerie de zeven weedommen van O.-L.-Vrouw, in 1491 gesticht in St.-Salvator (A. Dewitte, *De geestelijkheid....*, pag. 115-116). Zie tevens noot 66. De enige fundatie in Sint-Donaas betreffende O.-L.-Vrouw der 7 weeden is deze van Fr. Dommesent, 1556: A.C. De Schrevel, *op. cit.*, pag. 74.

146. *Psalterium breviarumque secundum usum ecclesie sancti donatiani Brugensis*, Parisius, per Anthonium Bonnemere, XIX Kal. Sept. 1520. Deze bestelling van 500 exemplaren, gebeurend in 1517-1518, werd in 1520 636 £ par. betaald door de kerkfabriek (Rek. 1517, fol. 18 v.; Rek. 1518, fol. 19 v.; Rek. 1520, fol. 18 v.). Jaarlijks werden exemplaren aan de nieuwe beneficiarii verkocht. In 1568 ging men over op het *Breviarium ad usum romanorum* (Rek. 1568, fol. 51 v.) hoewel men het oude brevier bleef verkopen tot 1577. Het officium de beata virgine bevindt zich op fol. LXV-LXVIII als Hore de beata virgine in bovenvernoemd Psalterium. In 1540 wordt het Salve Regina cum notis in octo chartis pergamenis conscripta — in nieuwe transcriptie van W. Petit — opnieuw in de kerkbeuk opgehangen (Rek. 1540, fol. 24 v.; zie noot 66). Een voorbeeld van jocalia is de nog in 1569 door Jacob vanden Coornhuse geleverde tabula, die het hoofdaltaar tijdens de Vasten versierde (fol. 49 v.), en de opschilderingen in 1575, door Paulus Weyts (fol. 53). Na de geuzentijd moest men zich uiteraard blijven bedienen van

Uit een nota, 1549, blijkt dat wekelijks op donderdag, en uiteraard het ganse octaaf van het feest zelf, een Sacramentsmis werd gezongen met minstens 3 canters. Bij fundatie van 1560 wordt hun getal tot 5 verhoogd ¹⁴⁷. Het is overigens bij dit feest en bij de processie, die reeds in 1375 voorkomt, dat bloemen en bloemenkransen zowel de socii de musica als het koor versieren. Bloemen en guirlandes waren daarnaast voorzien op de feestvieringen van de hh. Basilius, Jan-Baptist, Sint-Donaas, Petrus en Paulus e.a. ¹⁴⁸. Bij de talrijke — nog niet bestudeerde — testamentaire fundaties vallen verder ook muzikale stichtingen op, o.m. de vernieuwde H. Geestmis 1558; de 5 Missae de peste, 1560 e.a. ¹⁴⁹; naast het feit dat Sint-Donaas een kathedrale kerk wordt vanaf 1563, wat een speciale bisschoppelijke liturgie introduceerde.

Globaal gezien, weinig vernieuwing — hoewel de bestaande stichtingen toch *4 libri continentis carmina, hymnos et alia cantica ex musica composita et scripta ad usum huius ecclesie* opleverden ¹⁵⁰. — Deze weinige innovaties zijn eventueel geconditioneerd door de onzekerheid betreffende

---

het grafpaneel van Van Eyck. Voorbeelden van afzonderlijke inventarissen: A. Dewitte, *De nederlandstalige juweleninventarissen van Sint-Donaas*, te verschijnen in *Biekerf*.

147. Rek. 1549, fol. 26; zie noot 132: de fundatie J. Lambrecht; vergelijk tevens aan de 15e-eeuwse schrifftafel met de Lof vanden heylighen sacramente van A. De Roovere, Arch. Sint-Salvator, niet gekl.

148. Zie noot 30. Iconografisch voorbeeld van dergelijke bloemenprocessie zie noot 29.

149. 1556 zie noot 145; Rek. 1558, fol. 15 v.; Rek. 1560, fol. 13 (zie noot 132; een gelijkaardige fundatie in Sint-Jacob wordt vermeld in 1532). De belangrijkste fundateurs-geestelijken in de 16e eeuw waren in Sint-Donaas de kan. G. Vander Donck (1506 e.v.); de deken Georgius de Bavaria (1510); de kan. P. Bracman (1517); Jo. Pinnoc (1527-28; 1533-34); de grootcantor Joh. Lammins (1519); de deken Mark Laurin sr. (1540); de proosten Fr. Busleyden (1502); Jan en Claudius de Carondelet (1548-49; 59; 65); de bisschoppen P. Curtius (1567) en R. Drieux (1596); de kan. Jac. de Springhere (1558) en Anth. Robijn (1576), naast de straks te bespreken organist Corn. Vanden Rijne (1558 e.v.). Een diepgaande studie van hun testamenten vraagt een aparte behandeling.

de liturgische evolutie, en na Trente, door het geringe, want gedevalueerde, bezit. De meest opmerkelijke dotatie, op muzikaal vlak, gaat uit van de organist van Sint-Donaas Cornelis vanden Rijne. Dit bespreken we op het eind van dit hoofdstuk.

Zonderling is evenwel dat tweemaal een nota voorkomt in verband met jaarlijkse *Spectacula ipsa nocte nativitatis domini*, in 1573 en 1575, wat het bestaan van een Kerstspel onderstelt, dat wij na 1375 nergens geëxpliciteerd vonden¹⁵¹.

§ 4. *De muziekscriptores.*

Opnieuw komt een bonte stoet van scriptores voor, waarvan de reeks eindigt in 1560, om, na de revolutie, doch dan blijkbaar wegens het verlies van het volledige polyphone bezit, te hernemen op het loutere vlak van gregoriaanse koorboeken, 1586-1587.

Chronologisch ziet de naam der specifieke muziekschrijvers er als volgt uit: vooreerst de reeds in de XVe eeuw vermelde Xrist. Baelde (1501-1503), naast de nieuwe namen Rog. Sezijn (1504) en de zangmeesters P. Vineloo (1505-1507) en Al. De Groote jr. (1508-1513); alle voorlopig met alleen de Mis voor het Kreupelenfeest. Joh. de Vos (1506-1511) kapelaan sinds 1506, vult op die datum een antiphonale aan, schrijft *3 libri processionales* (1508-1509), en een boek *continens gradualia et alleluia in festis solemnibus per dominos canonicos cantanda* (1511).

---

150. Rek. 1560, fol. 26 v. De vieringen bij de eerste mis van een beneficiarius (vb. Ph. Rogerie in 1517; J. Flamme in 1565); bij universitaire onderscheidingen (Jan Oudegherst in 1558); bij ontvangst van de juridische adviseurs van de kerk (J. de Damhoudere, 1558), de ontvangsten van bisschoppen, troonopvolgers, het herwijden der altaren in 1596 e.a.m. zijn eventueel onbelangrijk behalve dat zij aanleiding konden geven tot samenvieren in musicis, zoals van Sint-Jacob is bekend.

151. Rek. 1573, fol. 43: pro foeno in festo nativitatis huius anni 73, deliberato, quia nulli fuit sparsum propter metum incendii...; Rek. 1575, fol. 50 v.: Joanni Michiels, pro novo galero circa spectacula quotannis ipsa nocte nativitatis domini.

Zijn bovenstaande namen, op Rog. Sezijn na, prebendarii, dan treedt vanaf 1512 het stadsatelier op van L. Bloc, die twee kamers als winkelruimte huurde in Sint-Donaas Zuid, op de burcht ¹⁵². Vanaf 1513 treden (free-lance ?) op: Willem Petiit, scriptor en illuminator, en Vict. Brunync: «*qui punctuavit ac accentuavit libros evangeliorum*» ¹⁵³. Brunync treedt alleen één keer op, W. Petiit occasioneel tot 1540, met als «voornaamste» prestaties: zijn *scriptura antiphone cum notis de Salve Regina, in octo chartis pergameneis*, 1540. Duidelijk was hij geen expliciet muziekscriptor en evenmin een befaamd miniaturist, gezien het coloreren, orneren en floreren van deze schrifttafels door de pictor W. Walin gebeurde ¹⁵⁴.

Lopen de composities van het Kreupelenfeest door, resp. door de zangmeesters B. Binchois (1514-1519); P. de Raedt (1520-1523); L. Hellynck (1524 e.v.); dan vinden we tussen die data regelmatig werk (herstellen van folia en en banden) door de stadsateliers L. Bloc (tot 1528), Symon van der Muelene (1517-1558) — deze laatste opnieuw huurder van een winkelpand in Sint-Donaas — net als Paulus van Vardebeke (1520-† 1564); de boekbinders Willem van de Velde (1515-1519); Lud. vander Muelene (1561-1574) en C. Daems (1571-† 1584). Beide laatste werkten eerder voor de bibliotheek stricto sensu. Daems bewoonde opnieuw een huurpand van Sint-Donaas. Anth. de Tollenaere (1559-† 1572; jr. 1584-1599) treedt op als leverancier van papier en perkament.

De belangrijkste binder van muziekhandschriften was echter de bibliopola Joh. Vyncx (1559-1578), die het

152. Wij verwijzen globaal naar de Bijlagen in A. Dewitte, *Boeken en bibliotheekwezen*. Voor L. Bloc en het herstel van psalteria en gradualen door «quodam scriptore»: Rek. 1512, fol. 28-28 v.

153. Rek. 1513, fol. 25-26.

154. Rek. 1540, fol. 24 v.; nochtans zorgde hij in 1514 voor het floreren der hoofdletters van een uit Brussel aangekocht liber discantus (fol. 22 v.); hij trad ook als boekbinder op voor het inbinden van 3 door hem geschreven — niet gepreciseerde — boekwerken; het 4e van die reeks werd geschreven door Theod. Roels (fol. 20 v.).

œuvre van de hiernavolgende P. Wildeman en W. Huerluydt, 1559, P. Wildeman, 1560, inbond, naast de antiphonaires (1565), zangboeken (1576) e.a.m.

Individuele prestaties: Joh. de Ponte, Willelmijn (1521-1523), Joh. Grandeel (1521), Joh. Marijn (1522-1528) en Joh. Grantsam (1534), die voor het schrijven van koorboeken, met gregoriaanse cantus, instonden. De belangrijkste is, 1559-1560: Petrus Wildeman met volgende prestaties: het schrijven, in 6 boeken, van 400 mottetten, à 117 £ 4 sch. par., in 1559; getal nog verhoogd door nonnullis motetis, geschreven door Willem Huerluydt; en het schrijven in 1560, van 4 boeken carmina, hymni et alia cantica¹⁵⁵.

Na de geuzentijd treden alleen nog 2 scriptores op: de hogervermelde Symon van der Spot (1586) van de Sint-Andriesabdij, en de kapelaan Cornelius Croes (1587).

Als we tot slot deze ganse 16e eeuw samenvatten, de composities voor het Kreupelenfeest na L. Hellynck niet te vergeten, komen we tot volgende constatacie. Waar de 15e eeuw — vanaf in feite pas 1467 — rond de 140 missen opleverde, naast de reeksen Magnificats, Te Deums en losse mottetten — naast de moraliteit van A. de Groote —, dan is de 16e eeuw karig toebedeeld. Er kwamen wel 77 miscomposities tot stand, sinds 1501, in functie van Aardenburg, met als belangrijkste componisten: A. De Rycke (2), A. de Groote jr. (6), P. de Raedt (4), Lupus Hellynck (17), J. de Hollande (5), A. Galli (5) en W. de Rocourt (12); daarnaast betreffen de vernieuwingen alleen gregoriaanse muziekwerken.

De mogelijkheid bestaat wel dat ook nieuwe polyfone composities, o.m. van Hellynck, Clemens en Galli, zich bevinden in de 10 codexen door P. Wildeman samengesteld, en wellicht daartussen specifieke Maria-cycli. Het wekt echter wel verwondering dat de Kerkfabriek resp. in 1514

155. Rek. 1559, fol. 27; Rek. 1560, fol. 26 v.

156. Rek. 1520, fol. 18; 1521, fol. 18 v.; 1524, fol. 19.

(Liber discantus, emptus in quodam juvene de Bruxella, à 6 £ par.) — deze codex van 23 sexternen bevatte «certas missas» — en in 1558 (pro nonnullis motetis in musica compositis... in domo mortuaria... Nicolai Colve à 24 sch.) aankoopt, doch nergens gedrukte polyfone zangboeken, terwijl de orgellitteratuur nergens wordt vermeld.

§ 5. De orgelbouwers.

Hier vallen uiteraard nieuwgebouwde orgels het vlugst op: in 1520 het nieuwe klein orgel (positief) geleverd door Karel Waghe à 192 £ par.¹⁵⁶ — in vervanging van dit van de kanselarij ? of een bijkomend instrument —; en de bestelling, in 1557, van een nieuw groot orgel aan de Brusselaar Clays de Smet à 928 £ par.¹⁵⁷. Het orgel werd uit Brussel overgebracht, 1557-1558, à 15 £ par., terwijl bij de installatie als Brugse medewerkers voorkomen de smid Herman van Troostenberghe en de schrijnwerker Stephaan de Meestere (voor het edificium sive solarium). Het ontwerp voor de opschildering van de deurvleugel werd gemaakt door Lanceloot Blondeel, à 2 £ 2 sch. par., en uitgevoerd door de schilders Marcus Gheraerd (à 36 £ par.) en Robert Fabiaen (à 20 £ 4 sch.). Het oude orgel — dat vermoedelijk uit de XIVe eeuw stamde — werd doorverkocht aan de kerk van Ruddervoorde voor 84 £ par.; de tabulatuur bracht nog eens 12 £ par. op¹⁵⁸. Het grootste gedeelte van het geld om Claeys de Smet te betalen was afkomstig van de organist, Cornelis vanden Rijne, zelf. Naast de schenking van 144 £ par. in 1558, gaf hij daarnaast 576 £ par. (48 £ gr.) in gereed geld tegen een lijfrente van 6 £ gr., jaarlijks in termijnen terug te betalen¹⁵⁹. Gezien hij in

157. Rek. 1557, fol. 32 v.; 1558, fol. 29 v.-30; Archief Sint-Donaas, A 123, gepubliceerd bij M.A. Vente, *op. cit.*, pag. 28-35; Clays de Smet leverde in 1569-1573 ook het nieuwe orgel voor Sint-Walburga te Brugge.

158. Rek. 1558, fol. 29 v.-30; 1559, fol. 14 v.

159. Rek. 1558, fol. 15 v. Over C. Vanden Rijne (1502-1573) zie de biografie in *Biekorf* 1972 (73) n. 159-168.

(juli) 1573 overleed, was dit bedrag binnen de acht jaar (1566) gerecupereerd. In de jaren 63 en 64 is De Smet echter nog druk bezig het orgel op punt te stellen ¹⁶⁰. Blijkbaar logeert hij dan bij de organist, net als in 1558, toen hij met 2 famuli 62 dagen bij Van den Rijne verbleef ¹⁶¹. In 1558-59 was het orgel echter door 4 organisten, fide digni, uitgetest en goed bevonden ¹⁶². In 1573 poogt de organist Jacob Stoop zelf de herstellingen aan dit orgel te doen. In 1574 wordt zelfs een orgelbouwer uit Zeeland, Joannes Roos, met een project voor herstel belast, wat nog eens wordt overgedaan in 1577, 1580, door de orgelbouwers-organisten Petrus Ysoere en N. Elewout. Deze laatste krijgt in 1587 de hulp van een tweede orgelbouwer: Joannes van den Broucke. De verdedigingswerken aan de kerk in 1566, de uitverkoop en de beeldenstorm vanaf 1577 zullen hier wel verantwoordelijk voor zijn geweest ¹⁶³.

Wat bieden de overige gegevens. Wanneer in 1520 K. Waghe zijn orgel leverde was tot op dit ogenblik de familie Bus — huurders in Sint-Donaas — als orgelhersteller, pro magno organo weliswaar, nog steeds in dienst. Joris Bus was zijn vader Judocus († 1519) net opgevolgd, en zou niet, zoals in Sint-Jacob, zelf als leverancier mogen optreden ¹⁶⁴.

160. Rek. 1563, fol. 40; 1564, fol. 25.

161. Rek. 1558, fol. 29 v.

162. Rek. 1558, fol. 30; de kosten voor het uittesten bedroegen 30 £ 16 sch. par. Vanden Rijne werd bij zijn dood in het kloosterpand begraven en schonk pro memoria een tabula sculptilis (Rek. 1586, fol. 76 v.). Zijn opvolger Fr. Vander Leene (1573-† 1575) liet bij zijn dood zijn imago ophangen in de kloostergang (Rek. 1575, fol. 16, wat door zijn weduwe werd teruggekocht) net als de grootcanter, 1578, Laur. Vander Muelene, die zijn effigies, aan de «pilaer op de zuytzide vande voorkercke» hing, en Jacob vander Muelene een «tafereel met een crucifix...naer costume» (Archief Sint-Donaas, A 123, 1606, toelatingsaanvraag P. de Lannoy).

163. Rek. 1573, fol. 49; 1574, fol. 50 v.; 1577, fol. 57 v.; 1585, fol. 68; 1580-84, fol. 78 [Wellicht was dit precies de reden een orgelbouwer als organist te benoemen vanaf 1579]; 1587, fol. 69 v.; 1579, fol. 56: in deponendo et reponendo plumbo et stagno maioris organi.

164. Rek. 1519, fol. 3 v.: a vidua Judoci Bus; A. Dewitte, *Zangmeesters.... Sint-Jacob*, pag. 342-43.

Bij de installatie van het orgel in 1520 en 1524 (Waghe moest zijn orgel in 1521 vervangen door een ander exemplaar) is zonderling dat niet Waghe doch wel Jacob (Honie) en Ph. Speelbach, respectievelijk organisten van O.-L.-Vrouw en St.-Salvator, betaald worden *pro ordinatione novi organi* ¹⁶⁵. Hier, evenmin als in 1557, wordt een inschrijvingslijst geopend om het orgel te betalen. Bovendien moet Waghe in 1521 en 1523 instaan voor het herstel van het orgel in de Kristoffelkapel op de Markt ¹⁶⁶.

K. Waghe blijft, voor klein herstelwerk, voorkomen tot 1548, datum waarop hij door zijn zoon Johannes is vervangen. Deze treedt vanaf 1550 ook in Sint-Jacob op i.p.v. De Bus ¹⁶⁷.

In 1557 gebeuren onderhoudswerken door Judocus de Orghelmaker ¹⁶⁸ — een vast tarief blijkt 3 £ 12 sch. par. te zijn — doch dan komt reeds de eerste — ook financiële planning — voor het groot orgel van Clays de Smet, dat reeds in 1558-1559 wordt uitgetest. De hogergenoemde Judocus, die ook voorkomt bij de keuring van een orgel te Diksmuide ¹⁶⁹, is wellicht Joos vander Keere. In 1563-1564 treedt daarna De Smet op, doch een vast onderhoud is blijkbaar niet meer mogelijk, gezien de tijdsomstandigheden, en viel, in de mate van het mogelijke, het onderhoud van het orgel op de organist zelf. Zoals op het eind van de

165. Rek. 1520, fol. 18; 1521, fol. 20. Voor het eerste orgel was in feite 120 £ par. uitgetrokken: Rek. 1521, fol. 8 v.

166. Rek. 1521, fol. 19; 1523, fol. 20.

167. Rek. 1548, fol. 40. Jan (Hannekin), fs. Chaerles de oorghelmaker, volgt ook zijn vader (de orgelhersteller van Sint-Gillis) op sinds 1533. H' was in 1533 overigens één van de kandidaten om in die kerk (i.p. van Sint-Walburga ?) organist te worden, in opvolging van A. Nane (nov. 1532 †). Waarschijnlijk is Franchois Wagheers, die organist wordt in 1552-54, zijn zoon: Res. Sint-Gillis, fol. 45 v., 54, 85 v.; Rek. 1540, fol. 225; 1552, fol. 171 v.; 1554, fol. 194 v. Bemerkt dat Sint-Gillis in 1564 een tweede nieuw orgel kreeg (Rek. 1544-64, laatste folio).

168. Rek. 1557, fol. 31; 1558, fol. 28.

169. P. François, *art. cit.*, pag. 126.

14e eeuw het geval was, zal hier N. Elewout vanaf 1579 deze taak opnemen.

Een belangrijk laatste punt is het optreden van de leraar orgel (organist in de Bogaerden ?) Franc. Aernouts in Sint-Jacob, waar hij een cleen posytyf orghelle verkoopt à 4 £ 13 sch. 4 d. gr. Hij treedt in Sint-Donaas, waar hij choraal was geweest, daarna clocmannus, na de geuzentijd op als manusje-doet-alles. Deze verkoop betrof wellicht het orgel van Waghe ¹⁷⁰. Wanneer daarna onder N. Elewout van herstelwerkzaamheden wordt gepraat betreft het alleen nog het groot orgel. Met zijn komst overigens gebeuren de onderhoudswerken opnieuw regelmatig, behoudens de afwezigheidsjaren van het kapittel 1580-1585, toen het in Arras en St.-Omer verbleef ¹⁷¹.

A. DEWITTE

---

170. A. Dewitte, *art. cit.*, pag. 344.

171. Zijn grootste herstelling gebeurt in 1595 à 174 par.: pro reparatione secreti, follium ende alle het verstellen van al het pijperwerck, cum multis aliis operibus (fol. 62 v.). De herstelwerkzaamheden duren 6 à 7 weken. Een vrij zonderlinge tekst uit 1636 (L. Gilliodts, *Les ménestrels*, pag. 123) is deze van de verkoop «van den orghel die nu up den doxael van St.-Donaes staet» aan de H. Bloedkapel, hoewel op dezelfde datum over een nieuw orgel van Cr. du Bois wordt sprake. Clavecijnen blijken in de kerk niet in gebruik te zijn geweest; L. Gilliodts geeft voor Brugge wel in 1577 de naam van Jan Remy, Clavecinenmaker op, net zoals de zoon van N. Elewout: Gerard in de 17e eeuw als verkoper van clavecinen optreedt (*Les ménestrels*, p. 158).

BIJLAGE 1

De organisten van Sint-Donaas 1306-7 tot 1631

De cijfers na de naam verwijzen naar de uiterste vermeldingen in de Rekeningen van de kerkfabriek; de aanvangsdatum is telkens de aanvangsdatum der Rekeningen; gezien die lopen van 24 juni van dit jaar tot 23 juni van het volgende jaar kunnen een serie data een half jaar vooruitlopen.

1306-7	Johannes, fs. Rogeri (rot.)
1354-67	Alexius Zalandre (rot.)
1375-79	Ludovicus (4 v.; 44 v.)
1384-87	Karel Saarlout (18; 9)
1387	Johannes de P(on)t (9)
1406	Vincentius (7 v.)
1413-27	Johannes Zwinemersch (6 v.; 7)
1427-32†	Jacob Couterman (7; 9 v.)
1432-39	Petrus Paes (9 v.; 11)
1439-47	Paulus Bloume († 1479) (11; 11 v.)
1447-84†	Roland de Wreede (11 v.; 7)
1485-87	Martin Coolins (16 v.; 18 v.)
1487	Joh. de Vos (18v.)
1502-06	Nich. Grape (27 v.; 30)
1507-[1522]	Laurentius (Veldam) (8 v.; <i>L. Gilliodts, Les mé-</i> <i>nestrels</i> , p. 66)
[1522]-73†	Corn. vanden Rijne (Id., p. 66, 73; Rek., fol. 16)
1473-75†	Franc. vander Leene (44; 15)
1475-76	Daniel Hurpianus (44 v.; 47 v.)
1577	Guill. Blootackre (52)
1578-79	Nic. Debbout en Oliv. Blootackere (54)
1579-1631†	Nicol. Elewout (50)

BIJLAGE 2

Nieuwe orgels te Brugge 1443-1636

In het recente werk F. Peeters en M.A. Vente, *De orgelkunst in de Nederlanden*, Ed. Mercator, 1971, verscheen, van de hand van G. Peeters, een synoptische tabel van de bekende orgels in de Nederlanden (pag. 292-94). Tot onze verbazing komen op deze lijst tot medio 17^e eeuw slechts twee van de 30 tot die datum bekende Brugse orgels voor, het orgel van Walter in het Belfort, 1298-99, noch de schenking in 1384 van een orgel aan St.-Donaas meegerekend.

Bij wijze van aanvulling geven we hieronder de reeds door de bijdrage van L. Gilliodts (1912), M.A. Vente zelf (uit 1956), en P. François (in 1948) bekende orgels, aangevuld met eigen onderzoek. De met * aangeduide orgels zijn orgels waarvan het lastenboek bewaard bleef; het enige nog bewaarde orgel is dit van de Eeckhoutteabdij uit 1624, nu in de kerk van Uitkerke, meteen het oudste orgel van West-Vlaanderen.

- 1443-49 Sint-Donaas; orgel van Joh. de Crane.
 1455-56 Sint-Jacob; orgel van Boudin — den oorghelmakere —.
 1458-59 Bogaerdenschool; orgel van ...
 1464-66 O.-L.-Vrouw; orgel van Mark Spronkholf.
 1480-81 Potterie; orgel van .... (verv. in 1666).
 1520-24 Sint-Donaas; positief van Karel Waghe (of Waghe(r)s, nog Wagheers).
 1520 Sint-Jacob; positief van Jooris de Bus.
 1523 Predikheren; orgel van (Jooris de Bus ?).
 1525 (ca.) Sint-Ivokapel; positief Karel Waghe.
 1534 Sint-Walburga; orgel van Karel Waghe.
 1539-40 Sint-Gillis; positief van Karel Waghe.
 1540-41 O.-L.-Vrouw; positief van (Cornelis Mors ?).
 1541-42 (Augustijnen; positief van Jan de Clerck - atelier J. de Bus ?).
 1553-54 Sint-Jacob; orgel van Ysebr. Claeysens *.
 1555 Sint-Claraklooster; orgel van Ysebr. Claeysens *.
 (1553-57) Sint-Anna; orgel van Ysebr. Claeysens *.
 1557-58 Sint-Donaas; orgel van Clays de Smet *.
 1559 Sint-Salvator; orgel van (Ysebr. Claeysens ?).
 1560-73 O.-L.-Vrouw; orgel van (Jacob Stoop ?).
 1564 Sint-Gillis; orgel van Ysebr. Claeysens.
 1569-73 Sint-Walburga; orgel van Clays de Smet *.
 1574 Bogaerdenschool; orgel van (Fr. Waghe ?).
 1577 Sint-Jacob; positief (oud positief van 1520 Sint-Donaas ?).
 1594 (1 ?) Predikheren; orgel van (M. Langhedul ?).
 1595 Predikheren; positief (oud positief uit verkoop M. de la Serse).
 1624 Augustijnen; orgel van N. Elewout (nu kerk van Uitkerke).
 1624 Eeckhoutte; orgel van .....
- 1630-31 Sint-Jacob; orgel van N. Elewout.
 1631 H. Bloedkapel; orgel van Cr. du Bois.
 1636 Bogaerdenschool; orgel van Cr. du Bois.